

Kapittel 9

Interesseorganisasjonene og staten

Innledning

Formålet med denne avhandlingen har vært å kaste lys over en markant reduksjon i overføringene over Hovedavtalen for fiskerinæringen som fant sted etter at statsstøtten var på topp i 1981. Utviklingen i overføringene ble i innledningskapitlet definert som et *forklaringsproblem* fordi reduksjonen fant sted innenfor en ordning hvor Norges Fiskarlag, fiskernes fagorganisasjon og en markant interesseorganisasjon i norsk fiskerinæring, var gjort til en framtrедende aktør gjennom inngåelsen av Hovedavtalen i 1964. Dette forklaringsproblemet oppstår fordi sentrale statsvitenskapelige teorier tar utgangspunkt i at interesseorganisasjoner vil skaffe seg dominerende posisjoner slik at utbetalingene gjennom overføringsordninger bare vil øke, ikke reduseres som i dette tilfellet. Forklaringsproblemet ble understreket ved konklusjonene i tidligere studier om at fiskarlaget hadde vært en dominerende aktør innenfor Hovedavtalen, og at utformingen av avtalen fungerte slik at overføringene ble presset oppover.

Spørsmålet er dermed: *Hvordan har reduksjonen blitt forklart gjennom denne undersøkelsen?* Det ene formålet med dette kapitlet er å drøfte svar på dette spørsmålet på bakgrunn i framstillingen i de ulike kapitlene foran. Mitt andre formål er å gå utenfor Hovedavtalen for fiskerinæringen, og vurdere hvilket bidrag undersøkelsen gir til den prinsipielle diskusjonen om forholdet mellom staten og interesseorganisasjonene. I forhold til debatten om interesseorganisasjonenes rolle, spesielt om korporative ordninger, er denne typen spørsmål sentrale: *På hvilken måte kan korporative ordninger innlemmes i et representativt demokratis styringsordning? Hvordan påvirkes offentlig politikk av at den utformes innenfor korporative ordninger?* Disse spørsmålene dreier seg om betingelsene for og konsekvensene av å utforme offentlig politikk gjennom korporative ordninger. Denne undersøkelsen gir grunnlag for problematisering av en ytterligere type betingelse ved forholdet mellom myndigheter og interesseorganisasjonene: *Hva*

er betingelsene for at korporative ordninger vedlikeholdes - og avvikles? Jeg skal legge vekt på tre forhold.

For det første *beslutningsprosessen*: Selv om det kan dokumenteres gode grunner til at fiskarlaget aksepterte kuttene, er det nødvendig å stille spørsmål ved hvorfor samarbeidet i det hele tatt ble opprettholdt. Først og fremst gjelder dette fiskarlaget hvor kuttene gikk på tvers av organisasjonens mål, men staten ønsket å gå raskere fram enn det som viste seg mulig innenfor Hovedavtalen. På den bakgrunn er det relevant å drøfte hvorfor kuttene ble realisert innenfor den korporative ordningen, og hvorfor man ikke like godt avvirket den. Jeg har påpekt at reduksjonen må ses i lys av både strategisk opptreden og den plass argumenter hadde i samhandlingen mellom staten og fiskarlaget. Argumentasjon for å underbygge støtten er særlig viktig. Den er sentral for å analysere fiskarlagets medvirkning til kuttene. Vektleggingen av argumenters betydning skiller seg, med noen unntak, fra oppfatninger av hvordan forholdet mellom stat og interesseorganisasjoner fungerer. I dette kapitlet er jeg derfor også opptatt av hvorfor ikke argumenter hadde større plass i beslutningsprosessen. Jeg stiller følgende spørsmål: *Hvorfor kan ikke argumenter ha større plass når de likevel er så viktige for beslutningsprosessen? Hva kan forklare at et slikt samarbeid opprettholdes i problematiske situasjoner?*

For det andre *utfallene*: I Hovedavtalen for fiskerinæringen var det en spenning mellom effektivitet og rettferdighet knyttet til fordelingen av midlene på ulike formål. Dette var formulert gjennom henholdsvis målsettingen om en subsidiefri næring og fiskarlagets krav om at fiskerne måtte ha inntekt på linje med andre grupper. Kritikken mot den manglende effektiviteten ved støtteordningen er et sentralt element for å analysere utviklingen i overføringene og hva som førte til reduksjon. Et vesentlig poeng ved fiskeristøtten er likevel at henvisning til rettferdig fordeling var viktig for legitimiteten til Hovedavtalen for fiskerinæringen. Jeg har blant annet pekt på at Norges Fiskarlag hadde vansker med å møte kritikken som ble reist, og at problemet med å etablere en argumentasjon mot kritikken var en grunn til at organisasjonen måtte akseptere kuttene. Kritikken avdekket at det var et misforhold mellom blant annet politikernes forståelse av ordningen og den type tiltak

organisasjonen ønsket å prioritere. Etter min oppfatning er det derfor viktig å drøfte hva det innebærer at denne typen økonomisk støtte må tilfredsstillende krav som går ut over hva som er effektiv virkemiddelbruk i rent økonomisk forstand. Spørsmålene er av den grunn: *Hva er problemet med resultatene fra denne typen beslutningsordninger? Hvorfor er det så vanskelig å få til en alternativ fordeling?*

For det tredje *styringsformen*: Jeg har tidligere hevdet at det er nødvendig å se korporative ordninger i sammenheng med staten som politisk enhet. Hovedavtalen for fiskerinæringen hadde et politisk fundament, og selv om koblingen mellom fiskarlaget og administrasjonen var viktig hadde også Stortinget en rolle ved fastsettingen av fiskeristøtten. Politikerne var opptatt av legitimiteten til forhandlingsordningen og av hvordan offentlige midler ble brukt. Både formelt og reelt var den numeriske og den korporative kanal koblet sammen. Likevel var ikke politikernes rolle så framtrædende som antatt, siden det er vanskelig å etterspore at de tok direkte initiativ eller la de avgjørende premissene for reduksjonen i fiskeristøtten. Deres aksept for kuttene var likevel et premiss som gjorde omleggingen mulig. Et viktig funn fra undersøkelsen av Stortingets rolle er imidlertid at korporative ordninger kan utgjøre et problematisk innslag i forhold til folkevalgte institusjoner. Dette er nødvendig å ta opp i en drøfting av generelle implikasjoner fra denne studien. Dette gir grunnlag for følgende spørsmål: *Hva innebærer korporative ordninger for politikernes beslutningsmuligheter, og hvilke problematiske trekk har denne styringsformen?*

Kapitlet er disponert ut fra disse tre forholdene. Innenfor hver del drøftes det både forklaringer på reduksjonen i overføringene, og hvilket bidrag studien gir til den generelle diskusjonen om relasjonene mellom staten og interesseorganisasjonene.

BESLUTNINGSPROESSEN

Avhengighet og argumentasjon

Makt og avhengighet står sentralt i analyser av forholdet mellom stat og interesseorganisasjoner. Men slik det framgår av kapittel tre er oppfatningene av denne relasjonen svært forskjellige innenfor ulike analyseretninger. Innenfor *public choice-litteraturen* er den dominerende forståelsen at staten "koloniseres" av

særinteresser og har liten autonomi. Konsekvensen er at spesielle grupper tilgodeses. I litteraturen om *politikk-nettverk* og innen *nykorporativismen* legges det derimot vekt på at staten ofte er initiativtaker til å trekke inn interesseorganisasjonene i et samarbeid, og at staten er en sentral aktør som opptrer selvstendig (Marsh 1998:16, Smith 1993:225). Myndighetene tar initiativet overfor organiserte interesser ut fra styringsambisjoner og et behov for å gripe inn i det sivile samfunn, og det er på områder hvor staten kontrollerer ressurser at det kan påvises at slike koblinger eller nettverk blir etablert og vedlikeholdt. Ut fra disse undersøkelsene er det således ikke tilstrekkelig at interesseorganisasjoner presser på og viser interesse for å etablere stabil kontakt. Myndighetene er en viktig aktør, og trekker staten seg ut opphører koblingene. David Marsh (1998) påpeker imidlertid at koblingene kan være svært spesialiserte med få deltakere som fokuserer på et avgrenset område. Selv om staten er en viktig aktør, er det bare deler av myndighetsapparatet som involveres, og av den grunn er ikke resultatet en samordnet politikk. I hvilken grad gir denne studien støtte til slike oppfatninger?

Denne undersøkelsen av Hovedavtalen for fiskerinæringen har ikke bidratt til å svekke oppfatningen om at korporative ordninger innebærer svært tette koblinger mellom de involverte. Blant næringsaktørene har Norges Fiskarlag hatt monopol på deltakelse, og selv om andre deler av forvaltningen ble trukket inn gikk koblingene særlig til Fiskeridepartementet. Når den politiske behandlingen begrenset seg til diskusjon blant fagpolitikerne er det grunn til å konkludere med at deltakelsen var *avgrenset*. Samarbeidet var samtidig *omfattende*: Det dreide seg om sentrale økonomiske virkemidler, og bruken av prisstøtte gjorde at beslutningene hadde forgreininger til førstehåndsomsetningen av fisk gjennom salgslagene. Samarbeidet var også *mangesidig* ved at fiskarlaget var en av fiskerinæringens sentrale aktører i reguleringsspørsmål, og også på dette feltet var en sentral diskusjonspartner for staten.

Til tross for de tette relasjonene, og fiskarlagets privilegerte posisjon, var ikke fagorganisasjonen den klart dominerende aktøren ved fastsettingen av fiskeristøtten. Materialet som er presentert indikerer egentlig det motsatte, fordi myndighetene

var den av partene som "beveget seg" minst i forhold til sitt utgangspunkt for fastsetting av støtterammen. Fiskarlaget fikk heller ikke gjennom sitt sentrale krav om at staten skulle gi økonomisk kompensasjon for fiskernes arbeidstidsforhold. I tillegg kan det trekkes fram at organiseringen, som gjorde at sentrale departementer deltok, ga statlig tyngde og innebar en administrativ kobling til målsettinger utenfor fiskerisektoren.

Selv om dette kan indikere statlig dominans, var Hovedavtalen for fiskerinæringen etter min oppfatning en ordning hvor ingen av aktørene kunne "tvinge" den andre til å godta sin løsning. Det var en *gjensidig* avhengighet hvor det synes som om staten og fiskarlaget trengte hverandres aksept (jf. Smith 1993:227). Jeg skal begrunne dette. Fra tidlig i 80-årene var det skepsis innenfor staten til Hovedavtalens funksjon og utformingen av fiskeristøtten. Etter hvert som man ønsket en omlegging som innebar et mindre offentlig engasjement er det selvsagt mulig at staten hadde mindre behov for fiskarlaget som partner. Men selv om myndighetene var pådriver for kuttene burde prosessen forløpt annerledes dersom staten bare kunne sett bort fra fagorganisasjonen, og fiskarlaget ble tvunget til å godta reduksjonen. Da kunne staten trukket seg fra samarbeidsordningen og avvirket støtten langt raskere. I stedet er det påvist at reduksjonen skjedde gradvis, og at myndighetene måtte renonsere underveis i forhold til egne målsettinger. Statens autonomi var derfor begrenset i den forstand at det var nødvendig å få med fiskarlaget, og på den måten sikre seg oppslutning fra den gruppen som ble direkte berørt av kuttene. Selv om fiskarlaget hadde muligheter til å holde igjen var det også slik at fagorganisasjonen var avhengig av statens tilslutning. Aksept for at andre interessegrupper ikke skulle gis rett til deltakelse er et eksempel på dette, men slik det er klarest demonstrert i spørsmålet om arbeidstidskompensasjon var staten tilbakeholden, og lyktes i sin avvisning, til kravene som ble stilt.

Utviklingen i overføringene og opprettholdelsen av relasjonen indikerer en lojalitet hos partene til det forholdet som var utviklet gjennom Hovedavtalen for fiskerinæringen. Denne lojaliteten kan for det første forstås *strategisk*, knyttet til kalkulasjoner om at det var mer fordelaktig å stå innenfor enn avstå fra deltakelse og kanskje også foreslå at avtalen ble avvirket. Kortsiktig tap kunne bli kompensert

gjennom vinning på lang sikt. Det har for eksempel kommet fram at fiskarlaget mente brudd var uheldig, fordi det undergravde fiskarlagets posisjon som likeverdig partner. Fiskarlagets deltakelse ga organisasjonen mulighet til å ha en hånd på rattet, slik som når det skulle vurderes hvilke tiltak som kunne passere etter EFTA-avtalen. Det er også verd å merke seg at betingelsen om aksept fra Norges Fiskarlag kunne føre rammen opp, slik tilfellet var etter de to første bruddene. For staten var den langsiktige effekten at man senere sikret seg aksept for nye kutt og for at støtten burde reduseres.

Det er også grunn til å trekke fram at lojaliteten må ha vært av *normativ* karakter hvor det, til tross for at nyttemessige vurderinger tilsa noe annet, ble ansett som *uriktig* å trekke seg. For å bli oppfattet som seriøse aktører var de to partene *forpliktet* til å følge opp tidligere handlinger og på den måten opprettholde forholdet. Jeg har særlig pekt på hvordan fiskarlagets arbeid for bedre eksportbetingelser ble innfridd gjennom EFTA-avtalen, og gjorde det vanskelig å motsette seg avtalen. Det er også trukket fram at i *fortrolighet* i relasjonen mellom forhandlingslederne hadde betydning i beslutningsprosessen. Fiskarlaget og staten hadde et omfattende samarbeid, og enten det dreide seg om fiskeristøtten eller andre spørsmål var det viktig å opptre på en måte som gjorde at man kunne gjøre krav på og ble oppfattet som *troverdige*. De regler eller prosedyrer som ble gitt gjennom Hovedavtalen la føringer på aktørenes handlinger, og lojaliteten til disse bidro ytterligere til stabiliteten som fulgte av avhengigheten mellom de to partene.

Vurdert fra en strategisk synsvinkel var det i første rekke EFTA-avtalen som kan ha påvirket avhengigheten og balansen. Frihandelsavtalen gikk klart i favør av staten fordi den svekket fiskarlagets arbeid for inntektsstøtte. Den la dermed til rette for kuttene som myndighetene hadde gått inn for. Men avtalen var ikke bare en fordel for staten, den ga også fiskarlaget gjennomslag. Dessuten er det grunn til å peke på at andre forhold spilte inn i forhold til kuttene. Jeg har pekt på at overføringene hadde vært kritisert i flere år, og at prosessen med reduksjon var begynt *før* avtalen ble et premiss for utformingen av støttepolitikken. For det andre er grunn til å peke på at Norges Fiskarlag ikke bare aksepterte at støtten ble

reduisert, men også unnlot å markere motstand mot EFTA-avtalen. Laget deltok også aktivt i arbeidet med å tilpasse Hovedavtalen til nye rammebetingelser.

Reduksjonen i fiskeristøtten illustrerer også at avhengigheten mellom partene har konsekvenser for beslutningsmåten. Den dominerende oppfatningen av forholdet mellom interessegrupper og myndigheter er at aktører gjennom strategier og tautrekking kommer fram til akseptable kompromisser. Dette var tilfelle også ved behandlingen av fiskeristøtten, slik det klart illustreres i den intensive sluttfasen. I den skrittvis tilnærmingen hvor man ventet på hverandres utspill ble tidsrammen maksimalt utnyttet. Det var også viktig å bruke alle tilgjengelige kanaler før et resultat ble akseptert. Jeg har også trukket fram at Norges Fiskarlag var villig til å "bytte bort" andre prinsipper for å få gjennomslag for arbeidstid, og at staten måtte "kjøpe seg ut" av arbeidstidsdiskusjonen.

Jeg har imidlertid pekt på at det argumentative fundamentet for overføringene hadde betydning i forhold til de årlige beslutningsprosessene. I dette ligger det også en forklaring på hvorfor kuttene ble akseptert. Et viktig moment er at det ble lagt vekt på å samle inn et felles beslutningsunderlag gjennom kartleggingen av den økonomiske situasjonen i fiskerinæringen. Selv om avstanden mellom krav og tilbud kan tyde på at materialet ikke hadde betydning, hadde det konsekvenser for vurderingen av overføringsbehovet. Når beregningene gikk fra underskudd til et positivt resultat bidro det til at fiskarlaget måtte revurdere grunnlaget for fiskeristøtten og søke etter begrunnelse gjennom nye tiltak.

Fiskarlagets problemer med å få gjennomslag for arbeidstidskompensasjon kan forklares med at staten opptrådte strategisk for å forhindre de langsiktige bindingene som ville kommet dersom kravet ble realisert. Analysen blir imidlertid mer tilfredsstillende dersom det åpnes opp for betydningen av argumenter. For det første var *utredning* et sentralt premiss ved behandlingen. Det var gjennom kartlegging partene kunne skaffe seg oversikt over situasjonen, og det var ikke minst på den måten fiskarlaget kunne finne støtte for, dokumentere, at kravet var legitimt. Et annet forhold jeg har trukket fram er at kompensasjon ble reist som et rettferdighetskrav, men at oppfatningen av rettferdighet som fiskarlaget baserte

seg på, og som lå i bunnen av statlig kompensasjon, møtte motstand internt i organisasjonen og ved behandlingen i Stortinget. Poenget er likevel at fiskarlaget, som representant for mottakere av støtte, måtte appellere på en måte som gjorde at andre kunne vurdere og eventuelt gi sin tilslutning fordi de oppfattet kravet som legitimt. Spesielt stortingsbehandlingen illustrerte at fiskeristøtten skulle være et begrunnet tiltak ut fra behovene i fiskerinæringen. Derfor hadde det betydning å fjerne eller i det minste redusere inntrykket av at det var tilfeldigheter som styrte resultatet. Overføringene skulle ha en *rasjonell begrunnelse*.

Presset for et kompromiss

Det er imidlertid nødvendig å foreta noen presiseringer i forhold til poenget om argumenters betydning. Jeg skal først peke på momenter som gjør at beslutningsprosessen ikke var i samsvar med en modell av ideell argumentasjonsutveksling. I forlengelsen av dette er det også grunn til å problematisere muligheten for at beslutninger på korporative arenaer kan tilfredsstille slike ideelle krav. For det første dreide det seg om et blandingsforhold mellom argumenter og forhandlinger. I en forstand dreide det seg om en utviklingslinje hvor forhandlingspreget økte og ble dominerende (jf. Öberg 1994:259). Jeg har imidlertid pekt på at blant annet forholdet mellom forhandlingslederne gjorde at et argumentasjonsmodus kan ha hatt betydning også i avslutningen av prosessen. For det andre kom ikke staten og fiskarlaget fram til enighet, konsensus, slik modellen forutsetter. Uenigheten mellom krav og tilbud var betydelig, og de to partene greide ikke å redusere avstanden.

Staten og fiskarlaget sto i en situasjon hvor de innenfor en gitt tidsramme måtte komme fram til en forpliktende avtale. Den uenigheten som fortsatt eksisterte måtte legges til side for at det skulle bli en avtale. Det er grunn til å merke seg at *bindende løsninger* ble til gjennom den ordinære beslutningsprosessen på den korporative arenaen. Vanskelige spørsmål, som ble forsøkt avklart gjennom eksterne utredninger, innebar for eksempel ikke samme binding og hadde ikke de samme implikasjonene. Selv om det både i Arbeidstidsutvalget og i utredningen om omsettelige kvoter (Kjønnøy-utvalget) ble uttrykt enighet om mål og virkemidler forpliktet dette ikke på samme måte. Arbeidstid forble et utrednings- og delvis

diskusjonsspørsmål som aldri ble realitetsbehandlet på den korporative arenaen, og dette må ses på som en årsak til at staten og fiskarlaget ikke reduserte avstanden.

Forskjellen mellom krav og tilbud viser at presset for å oppnå anbefalte løsninger gjorde at partene kunne leve med to svært forskjellige oppfatninger av fiskeristøttens formål. Det etterlater inntrykk av en paradoksal beslutningsprosess når fiskarlaget ønsket gjennomslag for et krav som hadde omfattende økonomiske implikasjoner og samtidig aksepterte de betydelige kuttene i rammene. Denne motsetningsfylte strategien kan ses på som et resultat av at organisasjonen *måtte* leve med et beslutningsmessig dilemma som knytter seg til denne typen ordninger og dermed til beslutningsprosessene. For dersom fagorganisasjonen hadde valgt "exit" risikerte man å oppheve Hovedavtalen og si nei til støtte i uoverskuelig framtid. Avtalen har nemlig vært utformet slik at det ikke forelå noe "status quo-alternativ" i form av automatisk prolongering av eksisterende støtteordning. Uten forslag fra regjeringen og vedtak i Stortinget ville derfor overføringene opphøre fullstendig. Brudd kunne derfor ikke være noen rasjonell strategi, og i slike tilfeller var fiskarlaget avhengig av at staten la fram et forslag for videre behandling. Når det uansett måtte treffes et vedtak hadde Norges Fiskarlag bare valget mellom å godta at vanskelige spørsmål, som arbeidstid, ble holdt utenfor og den økonomiske støtten videreført, eller å si et permanent nei til Hovedavtalen. Fiskarlagets strategi var da også å få til endringer innenfor Hovedavtalen for fiskerier næringen, fordi det ble ansett som lite realistisk å få staten til å inngå en ny avtale.

Valget mellom medvirkning eller avvikling av Hovedavtalen var i høy grad et press også mot staten. Fagorganisasjonen kunne ikke godta hva som helst, og gikk myndighetene for langt slik at tilbudet ble for dårlig kunne det resultere i at staten ble uten partner. Ut fra en strategisk synsvinkel var det grunn for staten til å "smøre" situasjonen ved hjelp av støtte. Det ene er at staten kunne bli holdt ansvarlig for fiskarlagets "exit", og selvsagt også for at Hovedavtalen ikke lenger var en realitet. Det ga ikke bare et anstrengt forhold til fiskarlaget, men ville også gjøre det vanskeligere å få aksept og oppslutning fra de berørte om at det var nødvendig å gjennomføre kutt i overføringene. Slik sett hadde myndighetene en

egeninteresse av at Norges Fiskarlag ikke valgte "exit", men var lojal til Hovedavtalen for fiskerinæringen.

Jeg har trukket fram at Stortinget ønsket tilnærming mellom krav og tilbud slik at mindre ble fastsatt gjennom tautrekking. Gitt presset for beslutninger, kunne forhandlinger vært erstattet med argumenter? Behandlingen av fiskeristøtten gir grunn til å være skeptisk til at dette kan være tilfelle for korporative ordninger. Jeg har tidligere pekt på at det er vanskelig å se at dette uten videre ville løst "problemet", fordi spørsmålet som skapte vanskene krevde nærmere avklaring hos de folkevalgte. Men i tillegg er det grunn til å trekke fram at den typen organisering som hjemles i Hovedavtalen, og som også finnes i andre sammenhenger med korporative ordninger, begrenser mulighetene for argumentasjonsutvikling. Jeg vil peke på to forhold for å underbygge dette. Den ene er koblingen mellom oppdragsgivere og utvalg, den andre lukketheten. Også her kan poengene illustreres med utgangspunkt i situasjonen til fiskarlaget.

Forhandlingene ble ført gjennom utvalgene som hadde, om ikke direkte bundne mandat, så i alle fall *begrensninger* med hensyn til hvilke innrømmelser de kunne komme med. Målet var å ivareta bestemte interesser. Skulle de gå lengre enn rammene som var satt, innebar organiseringen at det var nødvendig med nye fullmakter basert på utvalgenes tilbakemelding og på bakgrunn av uformelle kontakter. Det dreide seg dermed om en prosess hvor man ikke skulle prøve meninger og slutte seg til andres argumenter, men være minst mulig imøtekommende. Det skulle kompromisses, og dette var ikke uvanlig for Norges Fiskarlag som måtte håndtere situasjoner med eksternt press og interne motsetninger. I undersøkelsen av det nasjonale reguleringsrådet pekes det på at fiskarlagets representanter ofte har hatt et mandat med så begrenset slingringsmonn at kompromisser måtte baseres på organisasjonens standpunkt (Hoel et. al. 1996). Det er også et poeng at de som skulle akseptere og eventuelt lære gjennom diskusjon, i første omgang tillitsvalgte og deretter fiskarlagets medlemmer, ikke deltok i møtene med staten. Organiseringen krevde formidling av argumenter og modning av preferanser, noe som i seg selv var vanskelig. En reell prøving av argumenter ville krevd at oppdragsgiverne deltok selv.

Selv om behandlingen av fiskeristøtten var mer lukket enn det som er tilfelle for enn eksempelvis jordbruksforhandlinene (jf. Gravdahl 1998:11), er det et allment trekk at aktiviteten på korporative arenaer er lukket. I forhold til den kommunikative rasjonalitetsformen er dette problematisk fordi det er få muligheter til å vurdere argumenter i en større offentlighet, ta stilling til dem, og utsette dem for kritikk. Bortsett fra informasjon underveis om forløpet, var det sluttresultatet og ikke innholdet i beslutningsprosessen som skulle bedømmes. Resultatet ble dessuten ikke bare vurdert ut fra hvilke argumenter som var brukt. Det var viktig, og kanskje av større betydning, å dokumentere at ledelsen i fiskarlaget hadde prøvd de kanalene som var tilgjengelige og at forslaget som lå på bordet var uttrykk for at det ikke var mulig å komme lengre. I alle fall intuitivt synes det lettere, i det minste på kort sikt, å formidle at resultatet skyldtes statlig steilhet enn at fiskarlagets ledelse hadde bøyd seg for framlagte argumenter som var presentert av den samme staten.

Mitt poeng er at en kommunikativt orientert prosess ville krevd en annen organisering av beslutningsprosessen. Mandatene måtte ha vært friere, beslutningstakerne måtte vært direkte involvert, og avgjørelsesprosessen måtte ha vært åpnere slik at man ble presentert for mer enn et sluttresultat. De to første punktene ville medført at ordningene fikk likhetstrekk med arbeidet i Stortingets komiteer, hvor åpenheten riktignok er begrenset men vurderinger presenteres gjennom skriftlige redegjørelser. Slik arbeidet i komiteene illustrerer, er en annen organisering av forholdet mellom stat og organisasjoner ingen garanti for at det oppnås enighet. Det som kompliserte situasjonen ytterligere i dette tilfellet, slik det også ville være i mange sammenhenger, er at i alle fall den ene aktøren var en koalisjon med indre motsetninger. Enighet gjennom dialog skulle ikke bare tilfredsstille ledelsen i fiskarlaget, men også ulike grupperinger internt i organisasjonen. For fiskeristøttens vedkommende er det for eksempel mulig å peke på at man måtte overvinne de geografiske spenningene, noe som kunne kreve relativt omfattende deltakelse. Strategien til fiskarlaget gikk da også i retning av et regnestykke for å redusere spenningene mellom ulike grupperinger, ikke å åpne opp for mer omfattende diskusjoner internt og eksternt til staten.

En ulempe med økt innslag av deliberasjon er at det med stor sannsynlighet ville gjort beslutningsprosessen både mer omfattende og tidkrevende. Det er problematisk for en ordning når det var et betydelig press for å få økonomiske ordninger operative ved årsskiftet. Avstemninger, som brukes i Stortinget når argumenter ikke fører til enighet, var heller ikke aktuelt for å få til et resultat. At det kun var to parter er en grunn. Uansett antall deltakere er det vanskelig å se hvordan staten kunne deltatt i en beslutningsprosess hvor myndighetene åpent risikerte å underordne seg interesseorganisasjoner på områder hvor den formelle myndigheten lå hos folkevalgte organer. Det var derfor vanskelig å komme utenom en ordning med tautrekking og forhandlingskompromisser for å oppnå den nødvendige tilnærmingen mellom posisjonene til staten og fiskarlaget.¹

Selv om det fantes en ordning for å få til de nødvendige avklaringene utelukker ikke det økt åpenhet og diskusjon om overføringsordningen. Tatt i betraktning kritikken som ble reist i Stortinget, og som viste at det var legitimitetsproblemer knyttet til avstanden mellom partene, var en slik diskusjon *ønskelig*. Det var behov for å finne en bedre balanse eller sammenheng mellom argumenter og forhandlinger. Poengene jeg har trukket fram ovenfor utelukker heller ikke at større åpenhet og tilhørende debatt om Hovedavtalen var *mulig*. Men dersom vi vurderer materialet som er lagt fram her, er det kanskje ikke manglende drøftinger på den korporative arenaen som er det mest iøynefallende problemet. Det er mer nærliggende å trekke fram poenget om at omfanget av "ekstern deliberasjon" var relativt lite, og at politikerne kunne hatt en mer omfattende diskusjon og foretatt mer kritiske vurderinger av fiskeristøttens virkninger. Dette berører forholdet mellom den korporative arenaen og Stortinget som jeg kommer tilbake til.

UTFALL

Effektivitet og rettferdighet

Jeg har pekt på at diskusjoner om forholdet mellom interesseorganisasjoner og myndigheter ofte knyttes til effektiviteten ved slike ordninger. Å innlemme interesseorganisasjoner i beslutningsprosesser bidrar til effektiv styring av

---

¹ En drøfting av ulike avgjørelsesmåter innenfor korporative ordninger finnes hos PerOla Öberg (1994:258ff.).

samfunnet, hevder representanter for nykorporativismen. Organisasjonene er et bindeledd mellom staten og det sivile samfunn som øker myndighetenes muligheter til å iverksette politiske vedtak (Smith 1994:37, Streeck og Schmitter 1985). Spesielt de som mener bruken av korporative ordninger bør utvides legger også vekt på at denne typen samfunnsstyring dessuten bidrar til *rettferdig fordeling*. Samfunnsstyring gjennom organisasjonene skal ideelt sett påvirke den økonomiske fordelingen slik at utjevningen blir større enn det som ville blitt resultatet av fri markedstilpasning (Cohen og Rogers 1992, Streeck og Schmitter 1985).

Kritikken mot forhandlingsordninger, som i Skandinavia ofte har blitt formulert av ledende fagøkonomer, har vært at slike beslutningsformer fører til et samfunnsmessig effektivitetstap og til at offentlige midler ikke brukes på en målrettet måte. Anbefalingen er derfor at det offentlige trekker seg ut av et område eller at mål forsøkes realisert ved andre virkemidler (Johansen 1979, 1983, NOU 1991:28, SOU 1993:16). Kritikken fra Bjørn Brochmann (1981) og Rögnvaldur Hannesson (1985) mot Hovedavtalen føyer seg derfor inn i en mer omfattende debatt om bruken av offentlige virkemidler, slik det illustreres gjennom ekspertutredningen om effektiviseringsmuligheter i norsk offentlig sektor (Hannesson 1991, NOU 1991:28).

Effektivitet var en viktig side ved debatten om overføringene til fiskerinæringen. Understrekingen av mulighetene for bedre eksportbetingelser viser at også EFTA-avtalen ble vurdert ut fra sine instrumentelle fordeler. Det er imidlertid grunn til å legge vekt på at *fordeling og rettferdighet* var viktige sider. Spørsmål knyttet til dette hadde betydning for at fiskeristøttens legitimitet ble svekket, og åpnet for at det skjedde en reduksjon. På basis av materialet som er presentert her er det således et poeng at denne siden ved overføringene er viktig for å forstå kuttene og hvorfor ikke motstanden var større. Jeg skal begrunne dette. Spissformuleringene til Bjørn Brochmann møtte klare motreaksjoner, ikke bare blant fiskerne men også i det politiske miljøet. Fiskeriministeren ble avkrevd en forklaring på uttalelsene fra sin egen embetsmann. Willoch-regjeringen fulgte opp Brochmann i sin stortingsmelding om fiskeripolitikken (St. meld. nr. 93 (1982-83)),

men møtte politisk motstand og fikk problemer med både fiskarlaget og opposisjonspartiene i sin vektlegging av Hovedavtalen som effektiviseringstiltak. Når Fremskrittspartiet senere lanserte et forslag fundert på resonnementene til Rögnavalduur Hannesson for å oppnå økt økonomisk effektivitet fikk det liten støtte i Stortinget (Dokument nr. 8:55 (1990-91); Innst. S. nr. 50 (1992-93), s 25).

Dette innebærer ikke at hensynet til effektivitet var fraværende i Stortinget, fordi merknadene viser at dette ble tillagt vekt. Det er imidlertid interessant å merke seg at innspill som berørte *fordelingen*, i særdeleshet den som hadde regionale dimensjoner, førte til reaksjoner og fikk betydning for kuttene. Som påpekt i kapittel sju skapte beregninger i etterkant av Bygdeutvalgets innstilling reaksjoner internt i fiskarlaget, og dette medførte en problematisering av overføringene. I Stortinget ble det reagert på effektiviteten ved bruk av av midlene, men politikerne sto mer samlet i kritikken som munnet ut i signaler om endringer i den geografiske fordelingen som fulgte av inntektsstøtten. Inntektsfordeling og bruk av inntektsstøtte ble også kommentert i tilknytning til fartøygruppene. Det kan reises to innvendinger mot påstanden om at fordelings spørsmål hadde politisk betydning.

For det første er det lett å innvende at det var tradisjonelle geografiske skillelinjer mer enn spørsmålet om rettferdig fordeling blant fiskerne som mobiliserte til kritikk. Det kom for eksempel ikke tilsvarende klare reaksjoner mot inntektsfordelingen mellom fartøygrupper som ble avdekket midt i 70-årene. Når det ble reagert, var det langs geografiske linjer i Stortinget, men spesielt i fiskarlaget hvor det kom fram motsetninger mellom Nord-Norge og Vestlandet. Den regionale dimensjonen var en utløsende faktor, men det er også grunn til å peke på forskjeller til Inntektsfordelingsutvalgets innstilling som bidro til dette fokuset. En slik forskjell er at fylkesfordelingen ga et enklere mønster å forholde seg til sammenlignet med et komplekst sett av fartøygrupper som Budsjettnemnda anvendte. Sammenligning over tid var ikke minst enklere. En annen ulikhet er at BU-utredningen berørte mange næringssektorer der fiskerinæringen ble plassert i en generell kontekst.

For det andre kan det innvendes, slik det ble trukket fram i kapittel sju, at Bygdeutvalget først og fremst var opptatt av regional fordeling for å effektivisere

den offentlige virkemiddelbruken. Spørsmålet om en mer rettferdig inntektsfordeling kom i annen rekke. Forslaget om å skille inntekts- og strukturspørsmål var eksempelvis formulert for dette formålet, og et grunnleggende premiss i innstillingen var at distriktspolitiske virkemidler i større grad måtte være næringsnøytrale. Konsekvensen av innstillingen var likevel at spørsmålet om en rimelig fordelingsordning kom på dagsordenen, og ble et av elementene i diskusjonen om fiskeristøtten.

Bygdeutvalgets innstilling illustrerer en dobbelhet hvor spørsmålet om effektiv virkemiddelbruk og fordelingshensyn ikke er adskilt, men henger nøye sammen. I forhold til fiskeristøtten er koblingen naturlig fordi en så stor del av overføringene var knyttet til inntektsstøtte, og at både effektivitets- og fordelingsproblemene skyldtes at dette var det sentrale virkemidlet. Når Bjørn Brochmann pekte på effekten av støtteinnretningen dreide det seg ikke bare om strukturvirkningene på makronivå. Reelt sett dreide ordningen med premiering av innsats seg også om reproduksjon av ulikhet. I den forstand var dette vel så mye et rettferdighets-spørsmål, men verken hos Brochmann eller i Willoch-regjeringens stortingsmelding ble det definert slik. Det kan være en av grunnene til at reaksjonene ble sterke.

Interesseorganisasjoner som fordelingsarena

At korporative ordningers eksistens var knyttet til fordelings-spørsmål er ikke overraskende tatt i betraktning at organisasjonene henviste til rettferdighet for å underbygge sine interesser og krav. Et helt sentralt spørsmål for både fiskarlaget og bondeorganisasjonene har vært å sikre sine medlemsgrupper inntekt på linje med andre samfunnsgrupper, konkret på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette er viktig for interesseorganisasjonenes opptreden innenfor den typen ordninger jeg har studert.

Korporative ordninger er basert på at interesseorganisasjoner, i sin streben etter å oppnå kollektive goder for sine medlemmer, fungerer som interesseformidlere mellom staten og medlemmene (Coleman 1997:129). De filtrerer og skreller bort noen krav og bringer med seg motkrav tilbake fra staten (jf. Self 1985), men på en

slik måte at løsningene fra korporative ordninger får tilslutning fra medlemmene. Et moment jeg vil vektlegge ut fra avviklingen av fiskeristøtten er at de *fordelingsordninger* som etableres gjennom denne typen relasjoner må forstås i lys av hva som er legitime fordelingsprinsipper for interesseorganisasjonene. Deres deltakelse i korporative ordninger er ikke kun et spørsmål om å oppnå goder for organisasjonen og dens medlemmer. Fordelingen av godene må også være slik at den oppfattes å være rettferdig. Da Hovedavtalen ble en realitet og fiskarlaget overtok ansvaret for støtteforhandlingene var det for å unngå den type ulikheter mellom fiskerne som salgslagenes forhandlinger hadde ført til. Senere la fagorganisasjonen sentrale premisser ved fordelingen av overføringene, ikke minst i forhold til inntektsstøtten.

Det som synliggjøres gjennom denne studien av fiskeristøtten, og som også kommer fram i en studie av inntektsspørsmålet i det norske jordbruket (Seip 1999), er problemene interesseorganisasjoner har med å håndtere nettopp de interne fordelingsspørsmålene, dvs. mellom grupper i egen sektor. En ting var å formulere et krav og arbeide for tiltak som skulle gi jamstilling med andre grupper, noe annet var å finne løsninger på kritiske innvendinger mot den fordelingen som faktisk oppsto ut fra de kriteriene man arbeidet ut fra. Vanskene var der i utgangspunktet, men de ble ytterligere forsterket gjennom dokumentasjon av faktiske fordelings-effekter. Utredninger ga grunnlag for å stille spørsmål ved om statlig støtte egentlig bidro til en rettferdig inntektsfordeling, og førte til at bønder og fiskere kritiserte det systemet som ga deres egne organisasjoner en framtreddende rolle. Kritikken hadde organisasjonene klare problemer med å svare på i form av forslag som ville gitt en alternativ fordeling av midlene.

Cohen og Rogers (1992:445) peker på at interesseorganisasjoner har vansker med å ivareta geografiske fordelingshensyn, og at dette er et svakt punkt ved "assosiert demokrati" som en alternativ styringsform. Dette er utvilsomt et viktig poeng i forhold til det jeg har trukket fram om Norges Fiskarlag og hvordan fiskeristøtten ble fordelt. Jeg mener imidlertid at problemet med interesseorganisasjoners fordelingskriterier omfatter mer enn dette. I tillegg til problemene knyttet til utjevning og likhet er det grunn til å trekke fram at hensynet

til praktiske iverksettingsordninger setter grenser for hva som kan gjennomføres. Jeg vil også peke på problemene med å endre etablerte fordelingsmåter. Alle disse tre momentene har betydning for hvordan korporative ordninger kan fungere.

Et aspekt er at interesseorganisasjonen i dette tilfellet så klart la vekt på at det var nødvendig å *premiere innsats*. Når ulikheter ble forsterket, som ved bruk av pristilskudd, bidrar ikke organisasjonenes deltakelse til "equality", som Joshua Cohen og Joel Rogers anfører som et argument for å utvikle samfunnsstyring basert på funksjonelle interesser. Fiskeristøtten kan være et særegent case hvor innsatspremiering hadde langt større plass enn det som er tilfelle for tilsvarende ordninger. For en interesseorganisasjon vil det likevel være et poeng å få etablert mekanismer som sikrer at alle medlemmene blir tilgodesett og likestilt med hensyn til tilgangen på godet. Krav om utjevning og tildeling etter behov vil gjøre at bare en del har rett til det aktuelle godet, og at mange kan falle utenfor. Ulikebehandlingen av medlemmene vil ikke samle organisasjonen, men kan gi grobunn for intern konflikt. Behov som kriterium for tildeling utfordrer det indre samholdet i interesseorganisasjonen på en annen måte enn det som er tilfelle for premiering av innsats (jf. Miller 1992:571). Et slikt samhold var muligens ikke til stede i Norges Fiskarlag, hvor en motsetning mellom innsatspremiering og utjevning var så problematisk at det kom interne forslag om å avvike hele ordningen med inntektsstøtte (jf. forslaget fra Nordland Fylkes Fiskarlag). Uansett er det viktig for interesseorganisasjoner - og myndigheter - å diskutere og avklare aktuelle fordelingsprinsipper før etableringen av korporative ordninger. Stabiliteten til slikt samarbeid synes å være avhengig av at det er mulig å håndtere de prinsipielle sidene ved fordelingsspørsmålene.

Et annet poeng er at fordelingshensyn kan bli bundet av interne forhold i interesseorganisasjonen, og at for eksempel kompromisser mellom ulike grupperinger kan forhindre gjennomføring av endringer. Fiskarlaget ønsket ikke refordeling i forhold til den etablerte strukturen, men krevde større rammer for å imøtekomme forslag om å tilgodese andre hensyn, eksempelvis ved inntektsutjevning. Faglaget fikk en særlig framtrødende posisjon når fordelingen i liten grad ble utsatt for kritikk og korrigeret av politikerne, fordi det ble oppfattet slik at direkte pålegg kunne forrykke

balansen mellom partene. Jeg har argumentert for at dette var et utslag av at institusjonelle forhold kunne gjøre parlamentet til appellinstans og oppheve presset på partene, men at politikerne også valgte å ikke være et korrektiv. Det var heller ingen annen interessegruppe representert som kunne ivareta andre hensyn og fungere som et korrektiv til standpunktene som Norges Fiskarlag hadde kommet fram til. Dette innebærer en fare for at støtteordningen etter hvert kan leve sitt eget liv, tilpasset bestemte problemer og løsninger. Fiskeristøtten ble korrigeret, men først og fremst som resultat av innspill fra eksterne utredninger, ikke på initiativ fra Hovedavtalens parter. Paradokset ved fiskeristøtten er at fordelingen ble endret først da overføringene ble redusert og pristilskuddene trappet ned.

Som ved annen kanalisering av offentlige midler er det også for korporative arrangement en spenning mellom systemer som er enkle å administrere og som samtidig har akseptable fordelings effekter. Gjennom arbeidstidskravet og kanalisering av støtte ut fra anvendt arbeidstid var fiskarlaget i ferd med å gå i helt motsatt retning av oversiktligheten og enkelheten ved pristilskuddene. Blant fiskerne gikk ulikhetene mellom et stort antall fartøygrupper. Utjevning krevde dermed målinger, og tilhørende innretning på virkemidlene, som fanget opp variasjonen mellom gruppene, og som i tillegg skulle være i stand til å fange opp fiskerinæringens særtrekk i form av ressurs- og markedsmessige variasjoner. Faren ved dette er et behov for å etablere et svært omfattende system for dokumentasjon av behov og fordeling av midler. Dette kunne blitt enda mer omfattende enn situasjonen i norsk landbruk. Selv om ordningen ble stadig mer finslipt viste ordningen med "modellbruk" at kompleksiteten var stor, og at det var vanskelig å finne ordninger som faktisk førte til en rettferdig inntektsfordeling.

Heterogenitet og motsetninger mellom ulike grupperinger er et kjennetegn ved norsk fiskerinæring generelt, og preger spesielt situasjonen blant fiskerne. I likhet med bøndene er fiskerne selvstendig næringsdrivende og dette kan gjøre at det blir spesielt store variasjoner mellom den enkelte utøver eller grupper av utøvere. Dette gjør kanskje at fordelingsproblemene er spesielt vanskelige, og at de blir særlig påtrengende i forhold til en ordning som Hovedavtalen for fiskerinæringen. Utfyllende svar på dette krever et annet datamateriale enn det som er samlet inn

gjennom denne undersøkelsen. Uansett er det grunn til å anta at fordeling av statlig støtte er vanskelige fordelingsspørsmål, som utfordrer interesseorganisasjoners samhold og som i ytterste fall kan føre til splittelse.

Jeg har pekt på at fiskerlaget tilnærming for å løse fordelingsspørsmål var "teknisk", dvs. å etablere ordninger som gjorde at støtte ble tildelt ut fra objektive målinger. Dermed unngikk man selvsagt tilbakevendende diskusjoner, men denne måten å håndtere problemene på illustrerer at det er grunn til å stille spørsmål ved hvilke saker som kan løses gjennom korporative ordninger og bruk av offentlige midler. Det uunngåelige spørsmålet er: *Hvor langt kan og bør staten gå for å få til utjamning?* Statlig kompensasjon for arbeidstidsforholdene i fiske ble aldri realisert, men forsøkene på å iverksette jamstillingsvedtaket for landbruket hadde synliggjort at forsøk på utjevning kunne føre til ordninger preget av stor, og økende, kompleksitet. Faren er at krav om likhet og jevn fordeling kan utvikle seg til et spørsmål om *rettferdighet etter millimetermål*. Målestokkene skal både gi grunnlag for å måle forskjeller og for å tildele midler, i dette tilfellet penger, slik at forskjeller utjevnes.

Dette utfordrer selvsagt statlig styringskapasitet fordi det må finnes ordninger som gir mulighet til iverksetting. Mitt poeng er likevel at det også gir grunn til å spørre om det eksisterer noen grenser for hvor langt myndighetene *bør* gå i retning av statlig kompensasjon. Både i jordbruket og i fiskerinæringen vil det i praksis nesten være en uendelighet av funksjonelle kategorier som kan gjøres gjeldende og danne basis for særbehandling ved tildeling av statlig støtte. Budsjettnemnda for fiskerinæringen hadde omkring 30 flåtegrupper for båter over 13 meter. Bildet ble ytterligere komplisert av båter som er mindre enn dette. Sett i sammenheng med at også den geografiske dimensjonen var viktig er det ikke vanskelig å se at mangfoldet av krav ville blitt stort dersom alle hadde gjort krav på særstatus. I et slikt perspektiv er det grunn til å stille spørsmål ved eksempelvis: Bør banklinefiskere fra Vestlandet ha samme inntekt som en rekefisker fra Troms? Bør alle sjarkfiskere gis støtte slik at de oppnår samme inntekt?

Det er ikke lett å se at det var mange motforestillinger til en utvikling som gikk i retning av stor detaljeringsgrad og stadig mer finmasket nett av statlige støtteordninger, og at dette ble pekt på som en fare ved korporative ordninger. I tilknytning til fiskeristøtten har jeg bare sett spørsmålet reist en gang, av en byråkrat da arbeidet med kartlegging av arbeidstid ble satt i gang. Like fullt er problemstillinger av denne typen viktig i en diskusjon om korporative ordningers funksjonsmåte.

STYRINGSFORMEN

Korporativisme og demokrati

Kritikken mot fiskeristøttens effektivitet og rettferdighet gjorde at politikerne sto overfor klare utfordringer i forhold til denne overføringsordningen. Det burde ligge til rette for en politisk debatt, slik jeg forutsatte i innledningskapitlet. I gjennomgangen ble det imidlertid pekt på at politikerne ikke deltok spesielt aktivt. Drøftingen i forrige kapittel var derfor rettet mot hva som gjorde at politikerne ikke hadde en mer framtrædende rolle i fiskeristøttens beslutningsprosess. Selv om politikerne, i dette tilfellet medlemmene av fagkomiteen, var responderende og i liten grad tok egne initiativ, og heller ikke ville komme med direkte pålegg overfor partene, er det likevel vanskelig å konkludere med at den korporative arenaen var frakoblet Stortinget. Dersom en slik konklusjon hadde hatt noe for seg ville det gitt støtte til nykorporativismens oppfatning om at vi har å gjøre med adskilte arenaer, og at politiske institusjoner ikke har betydning. Staten kan dermed ses på som synonymt med byråkratiet (jf. Streeck og Schmitter 1985). Jeg vil trekke fram to forhold for å synliggjøre dette.

For det første er det grunn til å legge vekt på at Hovedavtalen og fiskeristøtten var avhengig av at politikerne oppfattet dem som legitime. Reduksjonen i andre halvdel av 80-tallet og videre i 90-årene skjedde med tilslutning fra de folkevalgte. Kartleggingen av komitemerknadene viser for eksempel at det skjedde holdningsendringer, som i balansen mellom struktur- og inntektsstøtte, og at den geografiske fordelingen ble kritisert. Årene med forhandlingsbrudd viser også at politikerne spilte en rolle i "kritiske beslutninger", hvor man ikke gikk lenger enn regjeringens forslag. Endelig vil jeg trekke fram at tilbakeholdenheten, det å ikke

mene mye og gi generelle kommentarer, hadde betydning fordi det førte til et press på forhandlerne om å finne løsninger. Betydningen til den korporative arenaen ble ikke redusert gjennom at det forelå en mulighet til å appellere overfor Stortinget.

Et annet viktig forhold som bør trekkes fram fra denne undersøkelsen er at fiskeristøtten ble påvirket av generelle politiske forhold. Allment gjelder dette koblingen mellom fiskeristøtten og den økonomiske politikken. I forhold til reduksjonen er det også grunn til å merke seg at målsettingen om kutt i statlige overføringer og Bygdeutvalgets innstilling ble premisser i politikernes begrunnelse for at støtten burde skjæres ned. Den særlig viktige EFTA-avtalen fikk dessuten enstemmig oppslutning ved behandlingen i Stortinget, og politikerne, også utenom fagkomiteen, signaliserte dermed at bedre betingelser for eksport hadde større betydning enn vedlikeholdet av overføringene.

Politikerne var tidvis fraværende i prosessen, og det kan argumenteres for at de kunne involvert seg mer direkte. En forklaring på *reduksjonen* i overføringene krever imidlertid at det legges vekt på politikernes rolle og den behandlingen som faktisk ble gjennomført i Stortinget. Samtidig som det er grunn til å advare mot å overse den politiske sfæren, er det også nødvendig å peke på at koblingene mellom de folkevalgte og interesseorganisasjonen ikke hadde symbiotisk karakter. Dette ses gjennom at fagkomiteens merknader enkelte ganger gikk på tvers av fiskarlagets oppfatning. I konfliktsituasjoner kom komitetilhørighet i skyggen av en aktivisering av partimedtilhørighet, og dette bidrar heller ikke til å underbygge en oppfatning om sterke sektorrelasjoner. I tillegg har jeg ovenfor pekt på at generelle politiske forhold hadde betydning, og at sentrale rammebetingelser for utviklingen i fiskeristøtten dermed ble tatt av andre enn "sektorpolitikere".

Undersøkelsen av behandlingen i Stortinget illustrerer at det er en vanskelig balansegang mellom beslutningsstrukturer som etableres gjennom korporative ordninger og rollen til folkevalgte forsamlinger. En måte å forstå politikernes fravær og manglende engasjement er å anta at det skyldes at "ressurser avgjør", og at disse ressursene kontrolleres av interesseorganisasjonene. Selv om dette kan

være en viktig forklaring, viser denne studien at det også er grunn til å peke på at institusjonelle forhold gjør det vanskelig å få de to typene arenaer til å fungere sammen slik at parlamentets overordnede rolle opprettholdes. Etablering av korporative ordninger med tilslutning fra politikere innebærer at Stortinget må avstå fra direkte inngrep av to grunner. For det første ville det medføre at realitetsbehandlingen flyttes på en måte som reduserer presset mot partene for å finne forplikende kompromisser. I tillegg ville direkte inngrep kunne rokket ved oppfatningen om at partene hadde den nødvendige kunnskapen, og gjennom det var best i stand til å vurdere den økonomiske situasjonen og til å utforme adekvate tiltak.

En vel fungerende korporativ ordning krever dermed betydelig institusjonell autonomi, men er politikernes handlingsmuligheter så begrenset at slike ordninger i realiteten må være "selvstyrte"? Undersøkelsen av fiskeristøtten tyder på at den korporative arenaen ikke fungerte i et vakuum, men at selvstyret var begrenset fordi partene ble påvirket av det politiske grunnlaget for å bruke slike støttetiltak. De måtte ha politisk aksept utenfra. Men balansegangen knyttet til inngrep eller autonomi var utvilsomt vanskelig, og stilte politikere overfor problematiske avveininger. Jeg har likevel pekt på at begrensningene, i alle fall delvis, var selvpålagte, og i den grad det var ressursene som avgjorde lå årsaken i parlamentet ikke på utsiden i organisasjonens styrke. Det fantes et handlingsrom ved at politikere kunne drøftet og lagt premisser gjennom behandling av prinsipielle forhold som ikke var direkte relatert til det enkelte års avtale. Jeg vil imidlertid peke på to sentrale forhold for å få dette til.

For det første betinger det en *annen interesse* fra politikernes side for å problematisere og drøfte overordnede spørsmål, og la konklusjonen fra slike drøftinger være et premiss for aktiviteten på korporative arenaer. I fiskeristøttens tilfelle hadde det ikke minst krevd at de som satt i fagkomiteen grep fatt i opplysninger som ble lagt fram, og hadde problematisert informasjonen i forhold til målsettingene ved fiskeristøtten. Dette skjedde, til en viss grad, med utgangspunkt i beregningene av den regionale fordelingen, men det er samtidig lett å innvende at interessen for de to-årige stortingsmeldingene avtok og at

behandlingen av dem gikk over til å bli en rutine hvor politikerne ikke involverte seg i særlig stor grad.

For det andre er grunn til å trekke fram at slik problematisering krevde et annet *kunnskapsgrunnlag*. Stortingsmeldingene om bruken av fiskeristøtten innebar jevnlig evaluering av ordningen basert på beregninger Fiskeridepartementet gjorde. Andre spesielle spørsmål ble utredet gjennom partssammensatte utvalg, og også dette understreker fiskeristøtten som et internt anliggende. Bygdeutvalget var et særtilfelle, men innebar nye premisser og en annen diskusjon om overføringene over Hovedavtalen. I den forstand kan det synes som om eksterne evalueringer, hvor det reises andre typer problemstillinger og andre - utenforstående - aktører trekkes inn, kan føre til debatter og engasjement som gjør at en etablert ordning vurderes kritisk. Selv om det ikke finnes noen garanti for at utredninger får noen konsekvens er det likevel et poeng fra denne studien at endringer av et lukket samarbeid mellom myndigheter og interesseorganisasjoner forutsetter eksterne inngrep, eller i det minste at det kommer påtrykk utenfra.

Statens skygge

En situasjon med mer "nærværende" politikere har i alle fall to fordeler. Den ene er av *maktpolitisk* art, fordi en hyppigere behandling av rammene for korporative ordninger ville gitt bedre muligheter til å kikke partene i kortene. Slik Hovedavtalen for fiskerinæringen fungerte ga den Norges Fiskarlag som interesseorganisasjon særskilt gode muligheter til å påvirke offentlig politikk. Samtidig innebar den at regjeringen og forvaltningen hadde gode mulighet til å legge premisser. Mer aktive politikere hadde gitt de folkevalgte mulighet til å legge flere premisser for utviklingen i fiskeristøtten. Den andre fordelene knytter seg til at mer debatt kunne gitt større åpenhet. En diskusjon om fiskeristøttens *legitimitet* kunne avklart hvilke offentlige oppgaver som skulle løses gjennom statlig støtte. Politikerne "sviktet" denne oppgaven når man ikke tok opp spørsmålet om arbeidstid og vurderte det i forhold til kritikken som var reist mot overføringene. Fravær av diskusjon er også et problem i den forstand at det fratrar interesseorganisasjoner muligheten til å reise problemstillinger og til å få oppmerksomhet om sin kritikk, noe som er viktig

når korporative relasjoner lever "i skyggen av staten", slik Fritz G. Scharpf (1997) har pekt på.

Staten vil med nødvendighet, ifølge Scharpf's resonnement, være den overordnede parten når utformingen av offentlig politikk styres gjennom korporative ordninger. Dette henger sammen med at resultater fra korporative ordninger skal passere andre arenaer som står høyere i hierarkiet, og holdes opp mot overordnede rammer. Endringer i slike rammer har betydning for hvilke resultater som er mulig innenfor korporative ordninger, og innebærer at interesseorganisasjoner må akseptere og tilpasse seg endringer i offentlig politikk. Deltakelse i korporative ordninger innebærer at de handler i skyggen av staten. Interesseorganisasjoner kan dermed bli satt under press, og må foreta organisatoriske tilpasninger, fordi staten endrer på sine politiske målsettinger. Denne påvirkningen er mer indirekte og diffus enn det presset som oppstår når interessegrupper deltar direkte på ulike beslutningsarenaer, for eksempel korporative ordninger (jf. Dryzek 1996, Nordby 1996, Öberg 1994). En implikasjon kan derfor være at denne typen, indirekte og diffus, press kan være vanskeligere å stå imot.

Denne problematiseringen kan synes unødvendig av to grunner. For det første fordi Stortinget framhevet balanse mellom partene som et viktig utgangspunkt, og at fiskarlaget la vekt på, og mente å være, en jevnbyrdig partner. I den forstand kan problemet være fiktivt. For det andre er det selvsagt slik at mulighetene for endringer i offentlig politikk er et premiss interesseorganisasjoner kjenner til. I et demokrati må det, slik det illustreres gjennom den parlamentariske styringskjeden, selvsagt være slik at endringer i offentlig politikk foretas av folkevalgte organer.

Mitt poeng har likevel vært at Stortinget ikke åpent foretok noen prinsipiell avklaring av hvordan fiskeristøtten skulle inngå som en del av offentlig politikk, for eksempel hvordan det skulle balanseres mellom eksempelvis næringshensyn og distriktpolitiske målsettinger. Det var ikke tilstrekkelig å fokusere på rammene, fordi det var noen innholdsmessige sider som krevde avklaring. Dermed handlet fiskarlaget innenfor en skygge som var i endring, men uten at det var enkelt å finne en inngang som gjorde at man kunne legge fram sine argumenter. Det er mulig at

fraværet av Stortinget som deliberativ arena ikke var et grunnleggende problem for Norges Fiskarlag, og det er slett ikke sikkert at en behandling i det norske parlamentet ville ført til et annet resultat. Det er i alle fall ikke noe ved denne undersøkelsen som peker i en slik retning. Det som likevel framstår som et problem er at fraværet av diskusjon gjør at interesseorganisasjoner som ikke kontrollerer vitale samfunnsressurser mister muligheten de har til å påvirke resultater gjennom å appellere resultater og få sine argumenter vurdert i det folkevalgte organet som var en bredere offentlighet. Da vil behandlingen i parlamentet kunne fungere som en "sikkerhetsventil".

VEDLIKEHOLD OG AVVIKLING

En dominerende oppfatning er at kontroll over vitale samfunnsressurser er viktig for etablering av et tett og forpliktende samarbeid mellom interesseorganisasjoner og staten. Når det skal letes etter forhold som kan forklare opprettholdelsen av korporative ordninger blir det derfor viktig å drøfte maktrelasjoner. Resultatene må forklares med utgangspunkt i den strategiske opptreden til aktørene.

Denne studien gir grunn til å hevde at makt og avhengighet ikke er tilstrekkelig for at korporative ordninger etableres og opprettholdes. Ordninger som innebærer at interessegrupper går inn i en partnerrolle for å utforme offentlig politikk krever at resultatene begrunnes slik at de kan få aksept både blant deltakerne i ordningen og fra utenforstående. De må ha et legitimitetsgrunnlag som går ut over at dette er et resultat av forhandlinger som gir inntrykk av tilfeldigheter. Sagt på en annen måte: Det må kunne begrunnes at beslutningsutfallet er svar på noen problemer eller på annen måte innfrir målsettinger som ønskes realisert.

Etter min oppfatning er det vanskelig å komme utenom at avviklingen av overføringene over Hovedavtalen må tilbakeføres til at det ble stadig vanskeligere å begrunne berettigelsen av denne ordningen. Støttens kontraproduktive bidrag til effektivisering av fiskerinæringen kunne framstilles både i nøkterne sosial-økonomiske termer og gjennom maleriske beskrivelser av støttens irrasjonalitet. Bidraget den skulle gi for å bedre fiskernes inntekt ble problematisert, og kritisert fra nye vinkler etter hvert som det ble lagt fram nytt materiale om fordelings-

virkningene. Det er derfor riktig å si at Hovedavtalen for fiskerinæringen utviklet seg til å bli et legitimitetsproblem, og dette problemet greide verken staten eller Norges Fiskarlag å bøte på. Forsvarsverket rundt overføringene var derfor relativt svakt. Det var heller ingen tvil om at overføringene måtte prioriteres ned i forhold til mulighetene som åpnet seg ved at fisk og fiskeprodukter ble en del av EFTA-avtalen.

Dermed kan avviklingen av overføringene brukes som en illustrasjon på at korporative ordninger må innfri kravet formulert av Charles Anderson om at de må være *"i stand til å frambringe en politikk som er i offentlighetens interesse, ikke til beste for bare en eller annen "fraksjon" av samfunnet"* (Anderson 1984:413). Det var når Hovedavtalen for fiskerinæringen ikke innfridde en slik betingelse at det kom en gradvis reduksjon i overføringene, og at motstanden mot kuttene ble mindre. Informasjon var et sentralt premiss fordi opplysninger og nye vurderinger bidro til at det ble stilt spørsmål ved fiskeristøttens berettigelse.

Bygdeutvalgets innstilling er trukket fram flere ganger, og brukt som et eksempel på at ny kunnskap kan endre grunnlaget for vurdering av tiltak. En lærdom kan derfor være at effektene av korporative ordninger må vurderes jevnlig. Dette gjelder ikke først og fremst virkningene i forhold til egen sektor, slik de to-årige evalueringene i stortingsmeldingene er et eksempel på. Ordningene må settes inn i en større sammenheng hvor det er ulike sider ved "offentlighetens interesse", i dette tilfellet både effektivitet og rettferdighet, som kommer i fokus. Slike vurderinger har imidlertid bare effekt i den grad de gis politisk oppmerksomhet og det er vilje til å iverksette endringer.

Avviklingen av fiskeristøtten framstår som en "suksesshistorie". I en forstand er den det. En subsidieordning ble utviklet gjennom medvirkning fra den berørte interesseorganisasjonen, og argumentasjon var viktig for prosessens forløp og utfall. Korporative ordninger gir mulighet til styring, og til å utforme offentlig politikk gjennom et nært samarbeid mellom staten og interesseorganisasjoner. Det er likevel et paradoks at utviklingen først og fremst kan tilbakeføres til en interesseorganisasjon som aksepterte kutt, og ikke som følge av at de folkevalgte valgte å

tre fram fra skyggen. Det til tross for at nettopp argumentenes plass ga dem mulighet til å være aktive, og at de gjennom å få korporative ordninger utsatt for offentlig kritikk kunne synliggjøre hvordan en slik organisasjonsform kunne fungert bedre sammen med folkevalgte organer.

Referanser:

Litteratur

- Almond, Gabriel (1983): "Corporatism, Pluralism, and Professional Memory". *World Politics*, 35:245-260.
- Anderson, Charles W. (1984): "Politisk design og interesseorganisasjonene": I Bernt Hagtvet og William M. Lafferty (red): *Demokrati og demokratisering*. Oslo: Aschehoug.
- Apostle, Richard; Gene Barrett, Petter Holm, Svein Jentoft, Leigh Mazany. Bonnie McCay og Knut H. Mikalsen (1998): *Community, State, and Market on the North Atlantic Rim. Challenges to Modernity in the Fisheries*. Toronto: University of Toronto Press.
- Arvesen, Børge (1989): *Hovedavtale og effektiviseringsmidler*. Tromsø: Norges Fiskerihøgskole/Universitetet i Tromsø, kandidatoppgave.
- Bacharach, Samuel B. and Edward J. Lawler (1981): *Bargaining. Power, Tactics and Outcomes*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Barber, Benjamin R. (1984): *Strong Democracy. Pariticipatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.
- Barth, Erling (1988): "Strategic Delays and Bargaining Power in Wage Bargaining". Oslo: Instiute for Social Research, ISF Arbeidsnotat 88:6.
- Barth, Erling og Tor Iversen (1989): "Strategisk eller normstyrt atferd : en diskusjon med eksempler fra helsevesen og lønnsdannelse". Oslo: Institutt for samfunnsforskning ; rapport 89:5
- Baynes, Kenneth (1992): "Liberal Neutrality, Pluralism, and Deliberative Politics". *Praxis International*, 12 (1):50-69.
- Blymke, Øystein (1996): Analyse av ressursbruken i Fiskeridepartementet. Oslo: *Statskonsult, Rapport 1996:5*.
- Bohman, James (1996): *Public Deliberation. Pluralism, Complexity, and Democracy*. Cabridge, Massachussets: The MIT Press.
- Brest, Paul (1988): "Further Beyond the Republican Revival: Toward Radical Republicanism". *Yale Law Journal*, 97:1623-1631.
- Brochmann, Bjørn S. (1980): ""Distrikts-Norge bør ikke opprettholdes gjennom sysselsetting som er verre enn å gjøre ingenting!"" *Fiskets Gang*, nr. 24:767-771.

- Brochmann, Bjørn S. (1981): "Virkninger på lang sikt av statsstøtte til fiskeriene". *Sosialøkonomen*, nr. 2:23-29.
- Brochmann, Bjørn S. og Øystein Josefsen (1984): *Fiskerinæringen*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Brox, Ottar (1984): *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Buchanan, James M. (1980a): "Rent Seeking and Profit Seeking". I James M. Buchanan, Robert D. Tollison and Gordon Tullock (ed.): *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society*. College Station: Texas A & M University.
- Buchanan, James M. (1980b): "Reform in the Rent-Seeking Society". I James M. Buchanan, Robert D. Tollison and Gordon Tullock (ed.): *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society*. College Station: Texas A & M University.
- Buchanan, James M. and Gordon Tullock (1965): *The Calculus of Consent. Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Michigan: Ann Arbor Paperbacks/The University of Michigan Press.
- Bull, Edvard (1984): "Historisk utsyn: Toppfolkenes partnerskap - hvordan ble det til? En forfatningshistorisk skisse". *Sosiologi i dag*, 14, no 2:3-18.
- Carter, April (1984): "Direkte aksjon og demokrati". I Bernt Hagtvet og William M. Lafferty (red.): *Demokrati og demokratisering*. Oslo: Aschehoug.
- Cawson, Alan (1986): *Corporatism and Political Theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Cawson, Alan (1991): "Corporatism". I David Miller (ed.): *The Blackwell Encyclopedia of Political Thought*. Oxford: Basil Blackwell.
- Christensen, Pål og Abraham Hallenstvedt (1990): *På første hånd. Norges Råfisklag gjennom 50 år*. Tromsø: Norges Råfisklag.
- Christensen, Tom og Morten Egeberg (1984): "Noen trekk ved forholdet mellom organisasjonene og den offentlige forvaltning". I Leif H. Skare (red): *Forvaltningen i samfunnet*. Oslo: Tanum-Norli, 2. utgave.
- Cohen, Joshua (1989): "Deliberation and Democratic Legitimacy". In Alan Hamlin and Philip Pettit (ed): *The Good Polity. Normative Analysis of the State*. Oxford: Basil Blackwell.
- Cohen, Joshua and Joel Rogers (1992): "Secondary Associations and Democratic Governance". *Politics & Society*, 20 (4): 393-472.

- Coleman, William D. (1997): "Associational Governing in a Globalizing Era: Weathering the Storm". I J. Rogers Hollingsworth and Robert Boyer (ed): *Contemporary Capitalism. The Embeddedness of Institutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crawford, Vincent P. (1991): " Thomas Schelling and the Analysis of Strategic Behavior". I Richard J. Zeckhauser (ed): *Strategy and Choice*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Dahl, Robert A. (1956): *A Preface to Democratic Theory*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Dahl, Robert A. (1961): *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1982): *Dilemmas of Pluralist Democracy. Autonomy vs. Control*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1984): "Forskjellige former for demokratisk autoritet". I Bernt Hagtvet og William Lafferty (red.): *Demokrati og demokratisering*. Oslo: Aschehoug.
- Dahl, Robert A. (1989): *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. and Edward R. Tufte (1973): *Size and Democracy*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Dahl, Svein (1989): *Kleppepakkene - feilgrep eller sunnfornuft?* Oslo: Solum Forlag.
- Dryzek, John S. (1996): "Political Inclusion and the Dynamics of Democratization", *American Political Science Review*, **90**:475-487.
- Dunn, John (1993): *Western Political Theory in the Face of the Future*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Egeberg, Morten (1981): *Stat og organisasjoner. Flertallsstyre, partsstyre og byråkrati i norsk politikk*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Egeberg, Morten (1990): "Dilemmaer i statsstyre og den organisert konstitusjon". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, **6**:163-175.
- Egeberg, Morten, Johan P. Olsen og Harald Sætren (1978): "Organisasjons-samfunnet og den segmenterte stat". I Johan P. Olsen (red): *Politisk organisering. Organisasjonsteoretiske synspunkt på folkestyre og politisk ulikhet*. Bergen: Universitetsforlaget.

- Eliassen, Kjell A. (1982): "Sektorpolitikk og deregulering. Eller hvorfor bukken ikke alltid klarer å passe havresekken". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **23**:343-358.
- Eliassen, Kjell A. og Arild Underdal (1983): *Fiskeriforhandlingene. Sluttrapport. Rapport 2/83*. Avdeling for offentlig administrasjon, Bedriftsøkonomisk Institutt.
- Elster, Jon (1979): *Forklaring og dialektikk. Noen grunnbegreper i vitenskaps-teorien*. Oslo: Pax Forlag.
- Elster, Jon (1983a): *Sour Grapes. Studies in the Subversion of Rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1983b): "Offentlighet og deltakelse. To teorier om deltakerdemokratiet." I Trond Berg (red.): *Deltakerdemokratiet. Teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Elster, Jon (1984): *Ulysses and the Sirens. Studies in Rationality and Irrationality*. Revised edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1989a): *The Cement of Society. A Study of Social Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1989b): "Wage Bargaining and Social Norms". *Acta Sociologica*, **32** (2):113-136.
- Elster, Jon (1989c): *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1989d): *Solomonic Judgements. Studies in the Limitations of Rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (1992a): "Argumenter og forhandlinger. Om strategisk bruk av kommunikatív atferd". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **33**:115-132.
- Elster, Jon (1992b): "Arguing and Bargaining in the Federal Convention and the Assemblée Constituante". I Raino Malnes and Arild Underdal (eds): *Rationality and Institutions. Essays in honour of Knut Midgaard*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Elster, Jon (1992c): *Local Justice. How Institutions Allocate Scarce Goods and Necessary Burdens*. New York: Russell Sage Foundation.
- Eriksen, Erik Oddvar (1990): "Towards the Post-Corporate State?". *Scandinavian Political Studies*, **13** (4):345-364.

- Eriksen, Erik Oddvar (1992): "Ap's styringsfilosofi i 1970 og 80-årene". *Nytt Norsk Tidsskrift*, no 3:241-253.
- Eriksen, Erik Oddvar (1993a): *Grenser for staten? Om makt, penger og kommunikasjon som styringsinstrumenter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Erik Oddvar (1993b): *Den offentlige dimensjon. Verdier og styring i offentlig sektor*. Oslo: TANO.
- Eriksen, Erik Oddvar (1994a): "Den politiske diskurs - fra konsensus til modus vivendi?" I Erik Oddvar Eriksen (red): *Den politiske orden*. Oslo: TANO.
- Eriksen, Erik Oddvar (1994b): "Politikk og offentlighet. Den demokratiske rettsstat mellom faktisitet og gyldighet." *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **35**:370-395.
- Eriksen, Erik Oddvar (1999): *Kommunikativ ledelse - om styring av offentlige organisasjoner*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Eriksen, Erik Oddvar og Hans-Kristian Hernes (1989): "Korporativisme og demokrati". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, **5**:251-265.
- Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård (1992): "Strategisk og kommunikativ handling. En kommentar til Jon Elster". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **33**:485-492.
- Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård (1999): *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Flåm, Sjur Didrik (1987): "Kvifor fiskerisubsidiene bør avviklast". *Nytt Norsk Tidsskrift*, **4** (4):51-56.
- Flåten, Ola (1976): "Støttetiltak i fiskerinæringa - støtte til hvem?" *Sosial-økonomen*, nr. 2 (1976):4-6.
- Frank, Robert H. (1988): *Passions Within Reason. The Strategic Role of the Emotions*. New York: W.W. Norton & Company.
- Føllesdal, Dagfinn (1988): "Hva er rasjonalitet?" *Norsk Filosofisk Tidsskrift*, **23**:203-212.
- Føllesdal, Dagfinn, Lars Walløe og Jon Elster (1984): *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Tredje utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

- Gerhardsen, Gerhard Meidell (1971): "Statsstøtten til fiskeriene. Om intensjoner og gjennomføring." I Petter Jakob Bjerve et. al.: *Økonomi og politikk*. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Gjerdåker, Brynjulv (1995): *Bygdesamfunn i omvelting 1945-1996. Norges Bondelag 1896-1996*. Landbruksforlaget.
- Grady, Robert C. (1993): *Restoring Real Representation*. Urbana: University of Illinois Press.
- Gravdahl, Hans Petter (1998): *Jordbruksforhandlingene 1986-1997*. Oslo: NIBR-notat 1998:108.
- Gray, John (1986): *Liberalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Grimen, Harald (1994a): "Fornuftig usemje og epistemisk resignasjon". I Erik Oddvar Eriksen (red): *Den politiske orden*. Oslo: TANO.
- Grimen, Harald (1994b): "Politisk stabilitet og "The burdens of judgement". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 10:133-152.
- Habermas, Jürgen (1984): *The Theory of Communicative Action. Volume 1. Reason and the Rationalization of Society*. Boston, Mass.: Beacon Press.
- Habermas, Jürgen (1988): *The New Conservatism. Cultural Criticism and the Historians' Debate*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Habermas, Jürgen (1988): *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Habermas, Jürgen (1993): "On the Pragmatic, the Ethical, and the Moral Employment of Practical Reason". I Jürgen Habermas: *Justification and Application. Remarks on Discourse Ethics*. Cambridge, Mass., The MIT Press.
- Habermas, Jürgen (1995): "Tre normative demokratimodeller: Om begrepet deliberativ politikk". I Erik Oddvar Eriksen (red.): *Deliberativ politikk. Demokrati i teori og praksis*. Oslo: TANO.
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hallenstvedt, Abraham (1982): *Med lov og organisasjon. Organisering av interesser og markeder i norsk fiskerinæring*. Tromsø: Universitetsforlaget.

- Hallenstvedt, Abraham og Bjørn Dynna (1976): *Fra skårunge til høvedsmann. Med Norges Fiskarlag gjennom 50 år*. Trondheim: Norges Fiskarlag.
- Hannesson, Rögnvaldur (1985): "Inefficiency through Government Regulation: The Case of Norway's Fishery Policy". *Marine Resource Economics*, 2 (2):115-141.
- Hannesson, Rögnvaldur (1991): *En samfunnsøkonomisk lønnsom fiskerinæring. Struktur, gevinst, forvaltning*. Bergen: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning, arbeidsnotat nr. 21/1991.
- Hannesson, Rögnvaldur (1996): *Fisheries Mismanagement: The Case of the North Atlantic Cod*. Oxford: Fishing News Book.
- Hayek, Friedrich A. (1960): *The Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayek, Friedrich A. (1967): *Studies in Philosophy, Politics and Economics*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Hayek, Friedrich A. (1978): *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hedborg, Anna og Rudolf Meidner (1984): *Folkhemsmodellen*.
- Held, David (1987): *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hernes, Gudmund (1983): *Makt og styring*. Bind 5 i serien "Det moderne Norge". Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Hernes, Hans-Kristian (1998): "Interesseorganisering og demokrati". I Knut Midgaard og Bjørn Erik Rasch (red.): *Demokrati - vilkår og virkninger*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Hersoug, Bjørn (1982): "Er fiskeripolitikk distriktspolitikk? En oversikt over norsk fiskeripolitikk 1945-80". I Knut H. Mikalsen og Bjørn Sagdahl (red): *Fiskeripolitikk og forvaltningsorganisasjon*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Hersoug, Bjørn (1983): "Fiskeriplanlegging - offentlig styring eller politisk pliktøvelse?" I Bjørn Hersoug (red): *Kan fiskerinæringa styres?* Oslo: Novus Forlag.
- Hoel, Alf Håkon, Svein Jentoft and Knut H. Mikalsen (1996): "User-Group Participation in Norwegian Fisheries Management". I Robert M. Meyers et al (ed): *Fisheries Resource Utilization and Policy. Proceedings of the World Fisheries Congress, Theme 2*. New Delhi: Oxford & IBH Publishing CO. PVT. LTD.

- Holm, Petter (1991): "Særinteresser versus allmenninteresser i forhandlings-økonomien". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **32**:99-119.
- Holm, Petter (1996): "Kan torsken temmes? Moderniseringsprosesser i fiskeri-næringa 1935-1995". I Erik Oddvar Eriksen (red.): *Det nye Nord-Norge. Avhengighet og modernisering i nord*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Holm, Petter og Jahn Petter Johnsen (1990): *Hovedavtalen for fiskerinæringa ved en norsk EF-tilpasning. En rapport utarbeidet på oppdrag fra Fiskernes EF-utvalg*. Tromsø: FORUT, Avdeling for samfunnsplanlegging, rapport SR0410.
- Holm, Petter and Leigh Mazany (1995): "Thalassorama. Changes in the Organization of the Norwegian Fishing Industry." *Marine Resource Economics*, **10**:299-320.
- Hovi, Jon og Bjørn Erik Rasch (1993): *Strategisk handling. Innføring i bruk av rasjonalitetsmodeller og spillteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høgsnes, Geir (1989): Wage Bargaining and Norms of Fairness - a Theoretical Framework for Analysing the Norwegian Wage Formation." *Acta Sociologica*, **32**:339-357.
- Immergut, Ellen M. (1992): "An Institutional Critique of Associative Democracy: Commentary on "Secondary Associations and Democratic Governance"." I *Politics & Society*, **20** (4):481-486.
- Immergut, Ellen M. (1993): "The rules of the game: The logic of health policy-making in France, Switzerland, and Sweden". In Svein Steinmo, Kathleen Thelen and Frank Longstreth (ed): *Structuring Politics. Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ingram, David (1987): *Habermas and the Dialectic of Reason*. New Haven: Yale University Press.
- Jacobsen, Knut Dahl (1982): "Informasjonstilgang og likebehandling i den offentlige virksomhet". I Knut H. Mikalsen og Bjørn Sagdahl (red): *Fiskeripolitikk og forvaltningsorganisasjon*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Jentoft, Svein (1994): "Hvordan forløp fiskerikrisen?" I Oddmund Otterstad og Svein Jentoft (red.): *Leve kysten? Strandhogg i fiskeri-Norge*. Oslo: AdNotam Gyldendal.
- Jentoft, Svein og Knut H. Mikalsen (1987): "Government subsidies in Norwegian fisheries. Regional development or political favouritism?" *Marine Policy*, (July):217-228.

- Johansen, Leif (1979): "The Bargaining Society and the Inefficiency of Bargaining". *Kyklos*, **32** (3):497-522.
- Johansen, Leif (1983): *Kriser og beslutningssystemer i samfunnsøkonomien*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnson, James (1993): "Is Talk Really Cheap? Prompting Conversation Between Critical Theory and Rational Choice". *American Political Science Review*, **87**(1):74-86.
- Jordan, A. G. and J.J. Richardson (1987): *Government and Pressure Groups in Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Kukathas, Chandran (1989): *Hayek and Modern Liberalism*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, Will (1990): *Contemporary Political Philosophy. An Introduction*. Oxford: Clarendon Press.
- Lane, Robert E. (1986): "Market Justice, Political Justice". *American Political Science Review*, **80**:383-402.
- Lehmbruch, Gerhard (1977): "Liberal Corporatism and Party Government". *Comparative Political Studies*, **10**:91-126.
- Lehmbruch, Gerhard (1979): "Consociational Democracy, Class Conflict and the New Corporatism". I Philippe C. Schmitter and Gerhard Lehmbruch (eds): *Trends Towards Corporatist Intermediation*. London: Sage.
- Lehmbruch, Gerhard (1984): "Concertation and the Structure of Corporatist Networks". I John Goldthorpe (ed): *Order and Conflict in Contemporary Capitalism*. Oxford: Clarendon Press.
- Lewin, Leif (1992): *Samhället och de organiserade intressena*. Stockholm: Norstedts.
- Lindblom, Charles E. (1977): *Politics and Markets*. New York: Basic Books.
- Loftager, Jørn (1994): "Den politiske offentlighed i teori og praksis". I Erik Oddvar Eriksen (red.): *Den politiske orden*. Oslo: TANO.
- Lorentzen, Hilde (1996): *Velferdsstat og rettferdighet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport 96:20.
- Lowi, Theodore J. (1979): *The End of Liberalism. The Second Republic of the United States*. Second edition. New York: W.W. Norton & Company.

- Luce, R. Duncan and Howard Raiffa (1957): *Games and Decisions. Introduction and Critical Survey*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Lægneid, Per; Johan P. Olsen and Anne-Mette Stenberg (1989): "Næringsorganisering og partsrepresentasjon". I Johan P. Olsen (ed): *Petroleum og politikk. Det representative demokratiets møte med oljealderen*. Oslo: Tano.
- Magagna, Victor V. (1988): "Representing Efficiency: Corporatism and Democratic Theory". *The Review of Politics*, 50 (3):420-444.
- Mansbridge, Jane (1992): "A Deliberative Theory of Interest Representation". I Mark P. Petracca (ed): *The Politics of Interest. Interest Groups Transformed*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- March, James G. and Johan P. Olsen (1989): *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press.
- Marin, Bernd and Renate Mayntz (editors)(1991):*Policy Networks. Empirical Evidence and Theoretical Considerations*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.
- Marsh, David (1998): "The development of the policy network approach". I David Marsh (ed.): *Comparing Policy Networks*. Buckingham: Open University Press.
- Midgaard, Knut (1980): "On the Significance of Language and a Richer Concept of Rationality." I Leif Lewin and Evert Vedung (eds.): *Politics as Rational Action*. Dordrecht: Reidel Publishing Company.
- Midgaard, Knut (1983a): "Rules and Strategy in Negotiations: Notes on an Institutional and Intentionalist Approach". *European Journal of Political Research*, 11:151-166.
- Midgaard, Knut (1983b): "Bargaining and Rationality: A Discussion of Zeuthen's Principle and Some Other Decision Rules". I B.P. Stigum and F. Wenstøp (reds.): *Foundations of Utility and Risk Theory with Applications*. D. Reidel Publishing Company.
- Midgaard, Knut (1993a): *Strategi, politisk kommunikasjon og forhandlinger*. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Midgaard, Knut (1993b): "Sak, bilde og politisk ansvar - momenter til en teori om parlamentarisk styring". I Bjørn Erik Rasch (red.): *Symbolpolitikk og parlamentarisk styring*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Milazzo, Matteo (1998): *Subsidies in World Fisheries. A Reexamination*. Washington D.C.: World Bank Technical Paper No. 406, Fisheries Series.
- Miller, David (1992): "Distributive Justice: What the People Think". *Ethics*, **102**:555-593.
- Miller, David (1993): "Deliberative Democracy and Social Choice". I David Held (ed): *Prospects for Democracy. North, South, East, West*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Mitchell, William C. (1990): "Interest Groups: Economic Perspectives and Contributions". *Journal of Theoretical Politics*, **2** (1):85-108.
- Mitchell, William C. and Michael C. Munger (1991): "Economic Models of Interest Groups: An Introductory Survey". *American Journal of Political Science*, **35** (2):512-546.
- Nergaard, Kristine (1988): "Tingmenn og talsmenn. En analyse av stortingsrepresentantenes organisasjonskontakt med utgangspunkt i segmenteringshypotesen". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, **29**:107-129.
- Nielsen, Klaus og Ove K. Pedersen (1989): "Fra blandingsøkonomi til forhandlingsøkonomi. Mod et nyt paradigme?". I Kurt Klaudi Klausen og Torben Hviid Nielsen (red.): *Stat og marked. Fra Leviathan og usynlig hånd til forhandlingsøkonomi*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Nordby, Trond (red) (1985): *Storting og regjering 1945-1985. Biografier*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Nordby, Trond (1994): *Korporatisme på norsk 1920-1990*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nordby, Trond (1996): "Hvem styrer hvem? Statlige utvalg som maktorganer", *Nytt Norsk Tidsskrift*, **13**:281-294.
- Nordvik, Helge W. (1997): "Fra plan til marked: et historisk perspektiv på norsk nærings- og konkurransepolitikk 1945-95". I Victor D. Norman (red.): *Næringspolitikk og økonomisk utvikling. Norge fra gjenreisning til gjenreisning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Nycander, Svante (1993): "Särinteressena måste vara med". *Dagens Nyheter*, 31. mars 1993.
- Offe, Claus (1995): "Some Skeptical Considerations on the Malleability of Representative Institutions". I Erik Olin Wright (ed): *Associations and Democracy. The Real Utopias Project. Volume I*. London: Verso.

- Olsen, Johan P. (red)(1978): *Politisk organisering. Organisasjonsteoretiske synspunkt på folkestyre og politisk ulikhet*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. (1978a): "Folkestyre, byråkrati og korporativisme - skisse av et organisasjonsteoretisk perspektiv". I Johan P. Olsen (red): *Politisk organisering. Organisasjonsteoretiske synspunkt på folkestyre og politisk ulikhet*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. (1983): *Organized Democracy. Political Institutions in a Welfare State - the Case of Norway*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. (1984): "Representativitet og politisk organisering." I Ole Berg og Arild Underdal (red.): *Fra valg til vedtak*. Oslo: Aschehoug.
- Olsen, Johan P. (1988): *Statsstyre og institusjonsutforming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Johan P. (1989): "Målformulering og konfliktløsning". I Johan P. Olsen: *Petroleum og politikk. Det representative demokratiets møte med oljealderen*. Oslo: TANO.
- Olsen, Johan P. (1990): *Demokrati på svenska*. Stockholm: Carlson Bokförlag.
- Olson, Mancur (1971): *The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Olson, Mancur (1982): *The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University Press.
- Raiffa, Howard (1982): *The Art and Science of Negotiation*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Ricci, David (1971): *Community Power and Democratic Theory: The Logic of Political Analysis*. New York: Random House.
- Riker, William H. (1982): *Liberalism Against Populism. A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Prospect Heights, Illinois: Waveland Press, Inc.
- Rokkan, Stein (1987): *Stat, nasjon, klasse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rommetvedt, Hilmar (1995a): "Personellressurser, aktivitetsnivå og innflytelsesmuligheter i et Storting i vekst". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 11:251-276.

- Rommetvedt, Hilmar (1995b): "Strategi og deliberasjon i offentlige beslutningsprosesser". I Erik Oddvar Eriksen (red.): *Deliberativ politikk. Demokrati i teori og praksis*. Oslo: TANO.
- Rommetvedt, Hilmar (1997a): "Norwegian Parliamentary Committees: Performance, Structural Change, and External Relations". I Guy-Erik Isaksson (red.): *Inblickar i nordisk parlamentarism*. Åbo: Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Statsvetenskapliga institutionen. Ser. A:470.
- Rommetvedt, Hilmar (1997b): "Utviklingsfaser i det norske organisasjon/statforholdet med vekt på lobbyistene og de folkevalgte i den pluralistiske fasen". I Guy-Erik Isaksson (red.): *Inblickar i nordisk parlamentarism*. Åbo: Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Statsvetenskapliga institutionen. Ser. A:470.
- Rothstein, Bo (1992): *Den korporativa staten. Interesseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*. Stockholm: Norstedts.
- Raaum, Johan C. (1988): "De frivillige organisasjonenes framvekst og utvikling i Norge". Vedlegg I i *NOU 1988: 17 Frivillige organisasjoner*. Oslo: Forvaltningstjenestene, Statens Trykningskontor.
- Sagdahl, Bjørn (1982): "Struktur, organisasjon og innflytelsesforhold i norsk fiskeripolitikk". I Knut H. Mikalsen og Bjørn Sagdahl (red): *Fiskeripolitikk og forvaltningsorganisasjon*. Tromsø: Universitetsforlaget.
- Sandel, Michael J. (1996): *Democracy's Discontent. America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Scharpf, Fritz W. (1994): "Games Real Actors Could Play. Positive and Negative Coordination in Embedded Negotiations". *Journal of Theoretical Politics*, 6(1):27-53.
- Scharpf, Fritz W. (1997): *Games Real Actors Play. Actor-Centered Institutionalism in Policy Research*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Schelling, Thomas C. (1980): *The Strategy of Conflict*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Schmitter, Philippe C. (1979): "Still the Century of Corporatism". In Philippe C. Schmitter and Gerhard Lehmbruch (eds): *Trends Towards Corporatist Intermediation*. London: Sage.
- Schmitter, Philippe C. (1982): "Reflections of Where the Theory of Neo-Corporatism Has Gone and Where the Praxis of Neo-Corporatism May Be

- Going". I Gerhard Lehmbuch and Philippe C. Schmitter (ed): *Patterns of Corporatist Policy-Making*. London: Sage.
- Schmitter, Philippe C. (1983): "Democratic Theory and Neocorporatist Practice". *Social Research*, **50**:885-928.
- Schmitter, Philippe C. (1992): "The Irony of Modern Democracy and Efforts to Improve Its Practice". *Politics & Society*, **20**:507-512.
- Scruton, Roger (1980): *The Meaning of Conservatism*. London: Macmillan.
- Seip, Åsmund Arup (1999): "Inntektsbegrepet i jordbrukspolitikken: Fra politisk parole til teknokratisk målesystem, tur retur". *Historisk Tidsskrift*, (nr. 3).
- Sejersted, Francis (1984): *Demokrati og rettsstat. Politisk-historiske essays*. Oslo: Universitetsforlaget
- Self, Peter (1985): *Political Theories of Modern Government. Its Role and Reform*. London: Unwin Hyman.
- Self, Peter (1993): *Government by the Market? The Politics of Public Choice*. London: Macmillan.
- Selznick, Philip (1992): *The Moral Commonwealth. Social Theory and the Promise of Community*. Berkeley: University of California Press.
- Skogholt, Jahn-Arill (1993): *Eivind Bolle. Lofotfiskar ved kongens bord*. Stamsund: Orkana Forlag.
- Smith, Eivind (1979): *Organisasjoner i fiskeriforvaltningen. Fiskesalgslagenes rettsstilling, særlig som forvaltningsorganer og som sammenslutninger*. Oslo: Tanum-Norli.
- Smith, Martin J. (1993): *Pressure, Power and Policy. State Autonomy and Policy Networks in Britain and the United States*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Smith, Martin (1994): "Policy Networks and State Autonomy". I Stephen Brooks and Alain-G. Gagnon (ed.): *The Political Influence of Ideas. Policy Communities and the Social Sciences*. Westport, Connecticut: Praeger.
- Steen, Anton (1988): *Landbruket, staten og sosialdemokratene. En komparativ studie av interessekonflikter i landbrukspolitikken i Norge, Sverige og England 1945-1985*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Streeck, Wolfgang and Philippe C. Schmitter (1985): "Community, market, state - and associations? The prospective contribution of interests governance to

- social order". I Wolfgang Streeck and Philippe C. Schmitter (ed.): *Private Interest Government. Beyond Market and State*. London: Sage Publications.
- Sunstein, Cass R. (1988): "Beyond the Republican Revival". *Yale Law Journal*, **97**:1539-1590.
- Sunstein, Cass R. (1991): "Preferences and Politics." *Philosophy and Public Affairs*, **20**:3-34.
- Sunstein, Cass R. (1993): "The Enduring Legacy of Republicanism". I Stephen L. Elkin and Karol Edward Soltan (ed): *A New Constitutionalism. Designing Political Institutions for a Good Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sørensen, Rune (1990): "Public Choice: En økonomisk teori om offentlig politikk." Artikler fra LOS-prosjekter. Nr. 3-90.
- Sørensen, Rune J. (1992): "Wage Negotiations in Norway: The Consequences of Fragmented Bargaining". I Raino Malnes and Arild Underdal (eds.): *Rationality and Institutions. Essays in honour of Knut Midgaard*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sørensen, Rune J. og Arild Underdal (1992): *Overordnet styringsinstans og sideordnet part: Statens roller i inntektsforhandlingene*. Forskningsrapport 03/92. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Thelen, Kathleen (1994): "Beyond Corporatism. Toward a New Framework for the Study of Labor in Advanced Capitalism". *Comparative Politics*, **27**:107-124.
- Torp, Olaf Chr. (1990): *Stortinget i navn og tall. Høsten 1989 - våren 1993*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Torp, Olaf Chr. (1994): *Stortinget i navn og tall. Høsten 1993- våren 1997*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Truman, David (1971): *The Governmental Process*. Second edition. New York: Alfred A. Knopf.
- Underdal, Arild (1992): "Designing Politically Feasible Solutions". I Raino Malnes and Arild Underdal (eds.): *Rationality and Institutions. Essays in honour of Knut Midgaard*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Walzer, Michael (1983): *Spheres of Justice. A Defence of Pluralism and Equality*. Oxford: Blackwell.

- Weigård, Jarle (1995): "Representasjon og rasjonalitet. Deliberasjon og aggregering som politiske koordineringsprinsipper". I Erik Oddvar Eriksen (red.): *Deliberativ politikk. Demokrati i teori og praksis*. Oslo: TANO.
- Weigård, Jarle og Erik Oddvar Eriksen (1998): "Deliberasjon og demokrati". I Knut Midgaard og Bjørn Erik Rasch (red.): *Demokrati - vilkår og virkninger*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- White, Stephen K. (1988): *The Recent Work of Jürgen Habermas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, John H. og Trond Wold (1979): "Slik foregår drakampen mellom Norges Fiskerlag og Staten". *Fiskets Gang*, nr. 26, 27. desember.
- Williamson, Peter J. (1985): *Varieties of Corporatism: A Conceptual Discussion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williamson, Peter J. (1989): *Corporatism in Perspective. An Introductory Guide to Corporatist Theory*. London: Sage Publications.
- Young, Oran R. (ed) (1975): *Bargaining. Formal Theories of Negotiation*. Urbana: University of Illinois Press.
- Young, Oran R. (1975a): "Strategic Interaction and Bargaining". I Oran R. Young (ed): *Bargaining. Formal Theories of Negotiation*. Urbana: University of Illinois Press.
- Öberg, PerOla (1994): *Särinteresse och allmäninteresse: Korporatismens ansikten*. Uppsala: Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 122.
- Østerberg, Dag (1983): *Emile Durkheims samfunnslære*. 2. utvidete utgave. Oslo: Pax Forlag.

Offentlige dokumenter

Stortingsmeldinger

- St. meld. nr. 7 (1964-65) Om hovedavtale for fiskerinæringen. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 66 (1969-70) Om gjennomføring av støtteavtalene 1964-69. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 29 (1976-77) Om gjennomføring av støtteavtalene for fiskerinæringen i tidsrommet 1. juni 1972 - 31. desember 1975. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

- St. meld. nr. 116 (1980-81) Om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i tidsrommet 1. januar 1978 - 31. desember 1979. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 93 (1982-83) Om retningslinjer for fiskeripolitikken. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 86 (1983-84) Om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1980, 1981 og 1982. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 83 (1984-85) Langtidsprogrammet 1986-1989. Finans- og tolldepartementet.
- St. meld. nr. 43 (1985-86) Om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1983 og 1984. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 61 (1986-87) Norge, EF og europeisk samarbeid. Utenriksdepartementet.
- St. meld. nr. 4 (1987-88) Perspektiver og reformer i den økonomiske politikken. Finans- og tolldepartementet.
- St. meld. nr. 53 (1987-88) Om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1985 og 1986. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 4 (1988-89) Langtidsprogrammet 1990-1993. Finans- og tolldepartementet.
- St. meld. nr. 35 (1989-90) Om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringen i 1987 og 1988. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 32 (1990-91) På rett kjøp. Om kystens utviklingsmuligheter. Kommunaldepartementet.
- St. meld. nr. 54 (1991-92) Om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringen i 1989 og 1990. Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 58 (1991-92) Om struktur- og reguleringspolitikk overfor fiskeflåten. (Strukturmeldingen). Fiskeridepartementet.
- St. meld. nr. 4 (1992-93) Langtidsprogrammet 1994-1997. Finans- og tolldepartementet.
- St. meld. nr. 11 (1993-94) Om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1991 og 1992. Fiskeridepartementet.

St. meld. nr. 39 (1994-95) Om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringen i 1993 og 1994. Fiskeridepartementet.

St. meld. nr. 4 (1996-97) Langtidsprogrammet 1998-2001. Finans- og tolldepartementet.

St. meld. nr. 60 (1996-97) Om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1995 og 1996. Fiskeridepartementet.

St. meld. nr. 51 (1997-98) Perspektiver på utvikling av norsk fiskerinæring. Det kongelige fiskeridepartement.

Stortingsproposisjoner

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 12 (1979-80) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1980 m. m. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 15 (1980-81) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1981. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 12 (1981-82) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1982. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 16 (1982-83) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1983. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 12 (1983-84) Om støttetiltak for fiskerinæringen i 1984. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 15 (1984-85) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1985. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 14 (1985-86) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1986. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 14 (1986-87) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1987. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 14 (1987-88) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1988. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 11 (1988-89) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1989. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 11 (1989-90) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1990. Forbruker- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 77 (1989-90) Om samtykke til godkjenning av vedtak i EFTAs Råd av 14. juni 1989 om liberalisering av handelen med fisk i EFTA, og tilhørende endringer i EFTA-konvensjonen. Utenriksdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 8 (1990-91) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1991. Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 12 (1991-92) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1992. Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 10 (1992-93) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1993. Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 8 (1992-93) Landbruk i utvikling. Om retningslinjer for landbrukspolitikken og opplegget for jordbruksoppgjørene m.v. Landbruksdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 6 (1993-94) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1994. Administrasjonsdepartementet.

St. prp. nr. 1. Tillegg nr. 3 (1994-95) Om støttetiltak for fiskerinæringen for 1995. Administrasjonsdepartementet.

Dokumenter fra Stortinget

Innst. S. nr. 48 (1964-65) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om hovedavtale for fiskerinæringen.

Innst. S. nr. 135 (1981-82) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i tidsrommet 1. januar 1978-31. desember 1979.

Innst. S. nr. 165 (1983-84) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om retningslinjer for fiskeripolitikken.

Innst. S. nr. 23 (1984-85) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1980, 1981 og 1982.

Innst. S. nr. 195 (1985-86) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1983 og 1984.

Innst. S. nr. 315 (1987-88) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om gjennomføringen av støttetiltak for fiskerinæringen i 1985 og 1986.

Innst. S. nr. 14 (1988-89) Innstilling fra finanskomiteen om perspektiver og reformer i den økonomiske politikken.

- Innst. S. nr. 187 (1989-90) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringen i 1987 og 1988.
- Innst. S. nr. 211 (1989-90) Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om samtykke til godkjenning av vedtak i EFTAs Råd 14. juni 1989 om liberalisering av handelen med fisk og fiskevarer i EFTA, og tilhørende endringer i EFTA-konvensjonen.
- Innst. S. nr. 154 (1990-91) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Anders Talleraas, Nils O. Golten og Svein Ludvigsen om omorganisering og deregulering av fiskeripolitikken.
- Innst. S. nr. 228 (1991-92) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringa i 1989 og 1990.
- Innst. S. nr. 50 (1992-93) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om struktur- og reguleringspolitikk overfor fiskeflåten (strukturemeldinga) og forslag fra stortingsrepresentantane Jens Marcussen og Paal Bjørnstad om endringar i fiskeripolitikken (En lønnsom fiskerinæring - et håndslag til kystsamfunnet).
- Innst. S. nr. 92 (1992-93) Innstilling fra landbrukskomiteen om retningslinjer for landbrukspolitikken og opplegget for jordbruksoppgjera m.v.
- Innst. S. nr. 53 (1993-94) Innstilling fra næringskomiteen om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringen i 1991 og 1992.
- Innst. S. nr. 202 (1994-95) Innstilling fra næringskomiteen om gjennomføring av støttetiltak for fiskerinæringen i 1993 og 1994.
- Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1979-80) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om støttetiltak for fiskerinæringa for 1980 m. m.
- Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 2 (1980-81) Innstilling fra den forsterkede sjøfarts- og fiskerikomiteen om støttetiltak for fiskerinæringen for 1981.
- Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 2 (1981-82) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om støttetiltak for fiskerinæringen for 1982.
- Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 2 (1982-83) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om støttetiltak for fiskerinæringen for 1983.
- Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1983-84) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteen om støttetiltak for fiskerinæringen for 1984.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 2 (1984-85) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringen for 1985.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1985-86) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringen for 1986.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1986-87) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringen for 1987.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1987-88) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringen for 1988.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1988-89) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringen for 1989.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1989-90) Innstilling fra sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringen for 1990.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1990-91) Innstilling frå sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringa for 1991.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1991-92) Innstilling frå sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringa for 1992.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1992-93) Innstilling frå sjøfarts- og fiskerikomiteèn om støttetiltak for fiskerinæringa for 1993.

Budsjett-innst. S. nr. 10. Tillegg nr. 1 (1993-94) Innstilling frå næringskomiteen om støttetiltak for fiskerinæringa for 1994.

Budsjett-innst. S. nr. 8. Tillegg nr. 2 (1994-95) Innstilling fra næringskomiteen om støttetiltak for fiskerinæringa for 1995.

Dokument nr. 8:30 (1990-91) Forslag fra stortingsrepresentantene Anders Talleraas, Nils O. Golten og Svein Ludvigsen om omorganisering og deregulering av fiskeripolitikken.

Dokument nr. 8:55 (1990-91) Forslag fra stortingsrepresentantene Jens Marcussen og Paal Bjørnstad om endringer av fiskeripolitikken. (En lønnsom fiskerinæring - et håndslag til kystsamfunnet.)

Offentlige utredninger

NOU 1977:51 *Inntektsutjamnende støttetiltak i fiskerinæringen*. Oslo: Universitetsforlaget.

- NOU 1980:22 *Arbeidstid i fiske*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1982:3 *Maktutredningen. Sluttrapport*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1984:21 *Statlig næringsstøtte i distriktene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1984:22 *Personbeskatning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1988:10 *Hovedavtale for jordbruket*. Oslo: Forvaltningstjenestene, Statens trykningskontor.
- NOU 1988:17 *Frivillige organisasjoner*. Oslo: Forvaltningstjenestene, Statens trykningskontor.
- NOU 1988:21 *Norsk økonomi i forandring. Perspektiver for nasjonalformue og økonomisk politikk i 1990-årene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 1990:18 *Beskatning av fiskere*. Oslo: Forvaltningstjenestene, Statens trykningskontor.
- NOU 1990:24 *Fiskeindustriens organisering og rammevilkår*. Oslo: Forvaltningstjenestene, Statens trykningskontor.
- NOU 1991:2 *Norsk landbrukspolitik. Utforming, mål og virkemidler*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon Statens trykningskontor.
- NOU 1991:28 *Mot bedre vitende? Effektiviseringsmuligheter i offentlig sektor*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Seksjon Statens trykningskontor.
- NOU 1993:11 *Mindre til overføringer - mer sysselsetting*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste, seksjon Statens trykning.
- SOU 1993:16 *Nya villkor för ekonomi och politik. Ekonomikommisionens förslag*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Subsidieutvalget (1963): Innstilling om Støtteordningene og lønnsomheten i fiskeriene. Fra et utvalg oppnevnt av Fiskeridepartementet 29. januar 1963. Oslo: Fiskeridepartementet, vedlegg til St. prp. nr. 143 (1963-64).
- Langtidsplan for fiskerinæringen. Arbeidsnotat. Fiskeridepartementet, 28. mars 1977.
- Fiskeridepartementet (1985): Fordelingen av fiskeristøtten 1982, 1983 og 1984. Notat, FØK 11.12.1985.

Budsjettnemnda for fiskerinæringen (1990): *Registrering av arbeidstid i fiske. Sluttrapport*. Bergen: Fiskeridirektoratet, Kontoret for driftsøkonomiske undersøkelser.

Høringsnotat om struktur- og reguleringspolitikk i fiskeflåten.
Fiskeridepartementet, 17. juni 1991.

"Kjønnøy-utvalget" (1989) Innstilling fra kontaktutvalg for strukturspørsmål i fiskeflåten. Oslo: Fiskeridepartementet, april 1989.

Beretninger, Norges Fiskarlag

Beretning for 1976-1977, 1978-79, 1980-1981, 1982-83, 1984 og 1985, 1986 og 1987, 1988 og 1989, 1990 og 1991, 1992 og 1993, 1994 og 1995.
Trondheim: Norges Fiskarlag.

Intervjuer

Asla, Ingunn, rådgiver i Administrasjonsdepartementet.

Bergesen, Finn, tidligere generalsekretær i Norges Fiskarlag, Bergen 26. februar 1993.

Bjørge, Carl, tidligere ekspedisjonssjef i Fiskeridepartementet. Oslo, 28. april 1993.

Fladmark, Petter Ludvig, medlem av Reguleringsrådet, Ålesund, 21. juni 1993.

Gregussen, Otto, politisk rådgiver i Fiskeridepartementet. Oslo, 29. april 1993.

Gullestad, Peter, avdelingsdirektør i Fiskeridirektoratet i Bergen. Bergen 23. februar 1993.

Hamre, Johannes, forskningssjef ved Havforskningsinstituttet i Bergen. Bergen, 24. februar 1993.

Hansen, Jan Kåre, fisker/medlem av fiskarlagets forhandlingsutvalg.

Hansen, Torstein, avdelingsdirektør i Fiskeridepartementet. Oslo, 26. april 1993.

Harildstad, Rut, underdirektør i Fiskeridepartementet. Oslo, 3. mai 1993.

Harsvik, Vigdis, generalsekretær i Norges Fiskarlag. Trondheim 17. juni 1993.

Husby, Ole, fisker/medlem av fiskarlagets forhandlingsutvalg. Tromsø, 11. juni 1993.

Johansen, Einar, fisker/medlem av fiskarlagets forhandlingsutvalg. Tromsø, 10. juni 1993.

Johansen, Halvard P., avdelingsdirektør i Fiskeridepartementet. Oslo, 28. april 1993.

Jørgensen, Jan Birger, førstekonsulent i Fiskeridepartementet. Oslo, 28 april 1993.

Kaland, Laila, stortingsrepresentant.

Kjønnøy, Gunnar, departementsråd i Fiskeridepartementet. Oslo, 3. mai 1993.

Krog, Jørn, tidligere generalsekretær i Norges Fiskarlag. Trondheim, 16. juni 1993.

Listau, Thor, tidligere fiskeriminister. Oslo, 29. april 1993.

Maråk, Audun, generalsekretær i Fiskebåtredernes Forbund. Ålesund, 21. juni 1993.

Nakken, Odd, tidligere direktør ved Havforskningsinstituttet. Bergen, 22. februar 1993.

Nerheim, Magnor, ekspedisjonssjef i Fiskeridepartementet. Oslo 27. april 1993.

Nestaas, Bernhard, spesialrådgiver i Administrasjonsdepartementet. Oslo, 4. mai 1993.

Nordhagen, Roger, byråsjef i Administrasjonsdepartementet. Oslo 27. april 1993.

Odnæs, Sigurd, underdirektør i Finansdepartementet.

Olsen, Viggo Jan, fiskeridirektør. Bergen 25. februar 1993.

Paulsen, Roald, prosjektleder i Fiskeridepartementet. Oslo, 30. april 1993.

Pettersen, Oddrunn, stortingsrepresentant. Oslo, 27. april 1993.

Rasmussen, Hallstein, assisterende fiskeridirektør. Bergen 25. februar 1993.

Skjærvik, Ole, fisker/medlem av fiskarlagets forhandlingsutvalg. Tromsø, 11. juni 1993.

Torsvik, Nils, redaktør i "Fiskaren". Bergen 26. februar 1993.

Wold, Thor, fisker/medlem av Reguleringsrådet. Tromsø, 9. juni 1993.